

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“
– БЛАГОЕВГРАД
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ“**

Боряна Емилова Николова – Христакова

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

към дисертационен труд на тема:

**„РЕЗИЛИАНС, МОТИВАЦИЯ ЗА ПОСТИЖЕНИЯ И
АСЕРТИВНОСТ В ПЕРИОДА НА МЛАДОСТТА (18 –
28 ГОДИНИ)“**

за присъждане на образователна и научна степен “доктор”.

Област на висше образование 3. Социални, стопански и
правни науки. Професионално направление 3.2. Психология.

Научна специалност “Педагогическа и възрастова
психология“

Научен ръководител: доц. д.н. Стоил Любенов Мавродиев

Благоевград

2023

Дисертационният труд е с обем 212 страници и съдържа: въведение, три глави, резултати и дискусия, изводи, ограничения на изследването, приноси, заключение, публикации на автора, източници и бележки. Визуализирана е информация под формата на 31 таблици и 5 графики. Общият брой на използваните източници е 310, от които 142 (включително 3 електронни) на кирилица и 168 (вкл. 6 електронни) на латиница.

Дисертационният труд и материалите по защитата са на разположение в кабинет 1349.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 08.06.2023 г. от 12 часа в зала 1412 на ЮЗУ „Неофит Рилски“ в открито публично заседание пред **Научно жури** в състав:

доц. д-р Иван Димитров Кръстев

доц. д-р Биляна Бойкова Йорданова

проф. д.п.н. Румен Иванов Стаматов

проф. д-р Румяна Божинова Манова

доц. д-р Петър Кирилов Нешев

Въведение

„То се отправи към тях с наведена глава, за да им покаже, че е готово да умре. И тогава видя собственото си отражение във водата: грозното патенце се беше превърнало в прекрасен бял лебед...“

По Ханс Кристиан Андерсен (1805-1875),

Грозното патенце

Как човек се научава „да живее отново“, след като му е нанесен болезнен удар? Деца, преживели травма, не само успяват да устоят на изпитанията, а благодарение на тях дори и да надградят, пораствайки като издръжливи, успешни и човечни личности. Но как се случва това? Категоричен отговор все още не съществува. Но предвид твърдението, че „психологията е уникална, много по-различна от всички останали науки много пъстра“ (Mavrodiev, 2019, p. 11)¹ и залагайки на идеята, че опростените варианти на интерпретация водят до изследване и обосновка на сложни био-психо-социални явления, в настоящия труд ще се направи опит за изясняване на вероятни механизми, продуциращи пълноценен и щастлив живот. Акцентът в обяснителния модел е поставен върху три психологични конструкта – резилианс, мотивация за постижения и асертивност, разглеждайки всеки от тях индивидуално, но и комплексно, в ролята им на прогресивен двигател на човешкото израстване.

В ролята на отправна точка на настоящия труд встъпва резилиентно – описателната фраза на Борис Сирюльник (2016) „Не става дума да отскочиш на същото място, сякаш нищо не се е случило, а малко встрани, за да

продължиш напред...“ (Cugulnik, 2016, p. 12)². Авторът визира измеренията на съпротива и устойчивост, а именно личностната или социално-системната способност за позитивно и устойчиво развитие, въпреки затрудненията. Като фактор за изява на резилианса, интерес представлява мотивацията за постижения. Освен многобройните психологични трактовки на този конструкт, възможно е той да бъде очертан и като катализатор при развиването/изграждането на асертивност у младата личност. Независимо от ракурса на интерпретация на гореизброените конструкти – като самостоятелно личностно образование или част от системна структура, важно е да се има предвид, че всеки един от тях подлежи на осъзнато развиване с цел благополучие и израстване. Когато става въпрос за осъзнато надграждане, според хуманистичните представители на психологията, възрастта не се определя като фактор. Но от гледна точка на по-продължителен период на пълноценен и щастлив живот, като сензитивен период за овладяване и развиване на резилианс и асертивност, биха могли да встъпят юношеството и младостта. Причините за това ясно изпъкват във възгледите на Борис Минчев (2005), според които „Младостта е сензитивен период на нравствено-личностно развитие... През младостта индивидът придобива реална възможност да стане субект на собственото си развитие. В детството нещо в него се развива, то бива “претърпяно”, индивидът става “свидетел” на промените в своя живот, но рядко се преживява като техен “автор”. През юношеството, и още повече през младостта, се възприемат императивите “да вземеш своята съдба в ръцете си”, да започнеш реализацията на мащабен “жизнен план”.“ (Minchev, 2005, p. 64)³.

Настоящият дисертационен труд се фокусира именно върху тези проблеми, като има за **цел** да **проучи резилианса, мотивацията за постижения и**

асертивността, както и взаимовлиянията им, в периода на младостта.

Предметът на психологичното изследване се състои в проучване и установяване на влияние на резилианса и мотивацията за постижения върху асертивността.

Лицата, контингент на изследване, са избрани на случаен принцип от цялата страна. Като единствено ограничение е посочен възрастовият диапазон – от 18 до 28 годишна възраст. Общият брой на изследваните лица е 336. Изследването е проведено онлайн в периода 1 септември 2021 г. до 31 март 2022 г., поради разпространилата се COVID – пандемия.

Потребители на продукта:

- педагози, възпитатели, родители,
- експерти, работещи в областта на психологичното консултиране и терапия,
- учени, работещи по темата.

Актуалността на темата се състои в както в академичната стойност на резултатите от изследваните конструкти, така и в значимост по отношение на приложния аспект. В съвременния начин на живот, независимо от сферата на реализация, адаптируемостта, издръжливостта и уменията за общуване, са не просто важни, а жизнено необходими и осигуряващи пълноценен и щастлив живот. Необходимостта от самопознание и саморефлексия като основа на самоактуализиращата се личност, е значима от древността до днес: „Познай себе си и ще познаеш Вселената и Боговете“ (Mavrodiev, 2019, p. 8)⁴.

Глава първа. Теоретична постановка на изследваните психични конструкти – резилианс, мотивация за постижения и асертивност

1.1.Резилианс

1.1.1.Концептуализация на конструкта „резилианс“

В параграф **1.1.1.** на дисертационния труд се разглеждат различни концепти по отношение на определението за резилианс. Динамиката в развитието на теоретичните и емпиричните изследвания предполага различия по отношение дефинирането и операционализирането на концепта „резилианс“ (Kaplan, 1999; Olsson et al., 2003). Някои автори определят резилианса като индивидуално специфична личностна характеристика (Davidson et al., 2005), докато по-голямата част от учените го разглеждат като т.нар. „резилиентност“ – вродено динамично свойство, изразяващо се в способността за преодоляване неприятни житейски обстоятелства под променящото се взаимодействие на факторите на уязвимост и защитните фактори през целия жизнен цикъл (Cicchetti & Garmezy, 1993; Masten, 1994; Masten & Coatsworth, 1998; Rutter, 1990).

От гледна точка на общото дефиниране, резилиансът се разглежда като адаптация и качествено справяне, въпреки преживяването на нещастие, трудност или травма. Способността за прогрес, независимо от наличието на негативни стресори, се отнася към понятието „издръжливост“ (Tugade & Fredrickson, 2004, с. 320-333).

Американската психологична асоциация (APA) дава следното определение за резилианс: „процесът и резултатът на позитивна адаптация към трудни или предизвикателни житейски събития, основно чрез ментална, емоционална и поведенческа гъвкавост и приспособяване към вътрешни и външни изисквания. (Association, A.P., 2007, p. 87)⁵.

1.1.2. Резилианс и конструктивно сходни феномени

Параграф 1.1.2. се представя теоретична разработка и съотнасяне на конструкта „резилианс“ с различни, но сходни категории (издръжливост, емоционална стабилност, толерантност, устойчивост на стрес и др.). Обръща се внимание и на съотношението на резилианса и противоположните му личностно-поведенчески проявления – консерватизъм, ригидност, неуравновесеност, инертност, консерватизъм.

1.1.3. Резилианс и резилиентност (его-резилиентност)

В параграф 1.1.3. на дисертационния труд се прави опит за разграничаване на понятията „резилиентност“ („его-резилиентност“) и „резилианс“.

В теоретичния анализ на дефиницията „резилиентност“ се забелязва, че както руски, така и западно-европейски и американски учени, я разглеждат едновременно като жизнеспособност и жизнестойчивост (M. Rutter, 1985, с. 603;⁶ Garmezy, 1971, pp. 101-116;⁷ E. Werner, 1993, с. 503 – 507;⁸ E.D. Miller, 2003, с. 239 – 244;⁹ Bonanno, 2004, с. 21 – 27¹⁰; Henderson, 2013, с. 27¹¹; Aleksandrova, 2004, р. 89¹²; Makhnach & Laktionova, 2013, pp. 72 – 78¹³; Zabelina & Kuznetsova, 2015, р. 12¹⁴; Shubnikova, 2019, р. 117¹⁵). От тук следва, че изследователите приписват на термина „резилианс“ по-широки възможности: не само способността на човек да преодолява неблагоприятни житейски обстоятелства, както и способността да се възстановява и използва за това всички възможни вътрешни и външни ресурси, но и способността да се животът да се живее във всичките му проявления, способността човек да съществува и да се развива.

Л.В. Бударина се спира на основната разлика между резилиентност и резилианс и отбелязва, че резилиентността е черта на личността, която се формира през целия живот, а резилианса е процес на реакция на проблем и се формира при непосредственото му възникване (Бударина, 2018, с. 320-323). Авторът на настоящия труд се фокусира върху тази конкретна интерпретация.

1.1.4. Семейството – фактор за формиране на резилианс

В този параграф (1.1.4.) фокусът е насочен върху семейството в ролята му на важен фактор за формиране и развитие на резилианс, или точно в обратна посока – рисков фактор за развитието на жизнеспособността на детето и зрелия възрастен (Николова-Христакова, 2022, с. 234 - 241).

1.1.5. Резилианс като фактор за противодействие на негативните явления на социалната среда в периода на юношеството и младостта

В параграф 1.1.5. фокусът е насочен към формирането на идентичност и ролята ѝ на „вътрешен филтър“ на младата личност във връзка с резилианса.

1.1.6 Личностни особености на индивидите с високо ниво на резилианс

В параграф 1.1.6. се прави обзор на различни позиции и изследвания, свързани с високи нива на резилианс. Множеството теории и изследователи по отношение на резилианса довеждат до съвременното му концептуализиране, според което семейните аспекти, социалната и обкръжаваща среда, културната окраска и индивидуалните качества, разглеждани в динамична хармоничност, заемат еднакво важно място в проявлението на резилианса. Това дава основание да се счита, че резилиансът е мултидименсионален конструктор.

1.2. Мотивация за постижение

1.2.1.Понятието "мотив"

В параграф 1.2.1, разглеждайки човешката мотивация като психичен феномен, авторът извежда, че изследователите се сблъскват с много трудности. Основната от тях е разграничението между понятията „мотив” и „мотивация”, която редица автори свързват с разликите в тълкуването на термините в различни понятия за мотивация (Леонтъев А. Н., 1971, с. 97 – 112; Вилюнас В., 2006, с. 88-101; Ильин Е. П., 2006, с. 52-120). Подчертава се, че към момента има голям брой дефиниции на понятието "мотив", чието съдържание и обхват варират в зависимост от това кой автор го интерпретира. Разнообразието от дефиниции е свързано с различни подходи към мотивацията.

1.2.2.Мотивация

В този параграф на дисертационния труд се разглеждат накратко различни подходи в обяснението на конструкта „мотивация“. Множеството подходи към дефиницията на мотивацията могат да бъдат разделени на две области. В рамките на структурния подход мотивацията се разбира като съвкупност от фактори или мотиви, които насочват човешката дейност. В рамките на второто направление мотивацията се разглежда като динамична формация, процес, механизъм.

1.2.3.Диспозиционен подход за изследване на мотивационните различия

В параграф 1.2.3. авторът обзорно разглежда диспозиционния подход и подчертава, че в редица произведения мотивът се разглежда като личностна черта, черта на характера или диспозиция. Всички гледни точки могат да бъдат комбинирани в две различни посоки на разбиране на "мотив": мотив като външен стимул и мотив като вътрешна репрезентация.

1.2.4. История на развитието на концепциите за мотивация на постижение

В параграф 1.2.4. и подпараграфите (1.2.4.1 – 1.2.4.7) се разглежда развитието на концепта „мотивация за постижение“ през погледа на различни направления и автори.

1.2.4.1. Конструктът „мотивация за постижение“

Концепцията за „потребност от постижение“ се появява за първи път в класификацията на Г. Мъри през 1938 г., който изолира мотивацията за постижения като една от 20-те потребности, но в същото време в по-нататъшни изследвания (главно в трудовете на Дж. Аткинсън, D. McClelland, X. Heckhausen) тя получава сериозно внимание. Според Мъри тази потребност има обобщен характер и се проявява във всяка ситуация, независимо от нейното конкретно съдържание.

В школата на Левин се появяват понятия, които по-късно активно се използват от изследователи в областта на мотивацията за постижения. В работата на Хопе за "успех и провал", концепцията за нивото на претенциите е заела важно място в изследването на мотивацията. Хекхаузен (2001) посочва, че понятието „ниво на претенциите“ означава, първо, „... целевата настройка по отношение на вече познатия, повече или по-малко овладян и отново решен проблем, а самата тази настройка (цел) е вътрешно приета от субекта“ (както го разбира Хопе), и второ, „... стабилно свойство, качество на индивида, което играе решаваща роля при самооценката на съществуващите способности и постигнатите резултати“ (Khekkhauzen, 2001, p. 118¹⁶).

Според Д. МакКлеланд (1958) мотивът за постижение предполага че определена дейност се извършва по-добре заради вътрешното удоволствие от подобряването на собственото представяне. Мотивацията за постижение – това е задействащ се в конкретен момент от време мотив за постижение, който се актуализира при

определени условия, под въздействието на мотиватор за постижение. Мотиваторът за постижения е този стимул, който позволява на човек да извлече удовлетворение от успешна дейност заради самата себе си или от демонстриране на другите способността, че може да направи нещо дори по-добре.

1.2.5. Съвременни когнитивни теории за мотивацията за постижения

В параграфи **1.2.5.1. – 1.2.5.5.** мотивацията за постижения се разглежда през призмата на съвременните когнитивни теории – атрибутивен стил по Селигман, Социокогнитивният подход на Карел Двек, Теорията за възприемания контрол на Скинър, Социално-когнитивната теория на А. Бандура, Теория за самоопределението на Е. Деци и К. Райън (Self-Determination theory – (SDT).

1.2.6. Психометрични модели на мотивацията за постижения

В параграфи **1.26.1. и 1.2.6.2.** са разгледани психометричните модели на мотивацията за постижения „Модел на лука“ от Х. Шулер и Полимодален модел на мотивация за постижения и избягване на неуспех на Дорфман и Феногентова.

1.2.7. Психологични особености на лица с изразена мотивация за постижения и страх от неуспех

В параграф **1.2.7.** се разглеждат се психологични проучвания и идеи, свързани с позицията на феномена „мотивация за постижения“ в личностната структура и съотнасянето му към личностно – структурни блокове. Обръща се внимание на психологични теории, търсещи корелации между мотивацията за постижение и различни личностни характеристики и черти (Николова-Христакова, 2022, с. 242 - 246).

1.2.8. Особености на мотивацията за постижение при мъжете и жените

В параграф 1.2.8. се обръща внимание на особеностите на мотивацията за постижение във връзка с половата принадлежност. Изяснява се, че множество автори са работили по изследването на особеностите на развитието на мотивацията за постижения при мъжете и жените. Анализът на литературата показва, че данните на различни автори по този въпрос са доста противоречиви.

1.2.9. Измерване на мотивацията за постижение. Популярни скали

В параграф 1.2.9. се изясняват съществуващите два основни метода за диагностика на мотивацията за постижения: проективни тестове и методи за самоотчитане (въпросници). Отчита се, че проективните методи измерват силата на имплицитния мотив за постижение, докато въпросниците са насочени към измерване на самоприписвания мотив. За силата на имплицитния мотив за постижение се съди по показателя „потребност от постижения“. Разглеждат се и популярни номотетични скали за измерване на мотивацията за постижения.

1.2.10. Кратка характеристика на методиките, насочени към изследване на мотивацията за постижения

Редица популярни скали за психологично изследване на мотивацията за постижения са разгледани в параграфи **1.2.10.1. до 1.2.10.7** – въпросник "Мотивация за успех и страх от провал" от Реан; въпросник "Потребност от постижения" Ю. М. Орлов; въпросник "Мотивация, хазарт, социален престиж" (МАС) М.Л. Кубишкина и др.

1.3. Асертивност

1.3.1. Концептуализация на конструктите „асертивност“ и „асертивно поведение“

Терминът „асертивност“ произлиза от „assertive“ (от англ. упорит, настоятелен). Анализът на дефинициите за асертивност и асертивно поведение, предложени от различни автори, отразява развитието на възгледите за природата на тези конструкти.

1.3.1.1. Асертивност

В параграф **1.3.1.1.** се прави обзор по отношение на генезиса и развитието на понятието „асертивност“. Разглеждат се теориите на Андрю Солтър (Salter, 1949), а по-късно Вера Капони и Томаш Новак (Капони и Новак, 1994; Капони и Новак, 1995), които разглеждат асертивността като характеристика на личността и я определят като автономност, независимост от външни влияния и способност за саморегулация на поведението. Обръща се внимание на Ал. Бандура (Bandura, 1969) който смята, че основните прояви на асертивност са чувството за собствено достойнство, желанието да се вземат индивидуални решения в живота и да се поема отговорност за тях.

Лазаръс се посочва като авторът, който пръв определя асертивността като способност за казване на „не“, за открито заявяване и демонстриране: на собствените искания, позитивни и негативни емоции, за установяване

на контакти, за стартиране и приключване на разговори (Lazarus, 1973).

Обръща се внимание, че Сю Бишъп разглежда асертивността като предпоставка за поведение, основано на лична отговорност и зачитане правата на другите (Bishop, 2006).

Акцентира се върху тезата на Р. Алберти и М. Емънс (1971), които въвеждат понятието „неасертивност“ като противостоящо на понятието „асертивност“. Тъй като асертивността включва себеизразяване и ненарушаване на правата на другите, тогава неасертивността може да приеме една от двете форми: агресивност или подчинение (Alberti & Emmons, 1971).

1.3.1.2. Асертивно поведение

В параграф 1.3.1.2., разглеждайки различни определения за асертивно поведение, авторът изразява собствената си гледна точка, посочвайки конкретно обобщение, релевантно на възгледите му за асертивно поведение.

Р. Алберти и М. Емънс предлагат следното определение: „Асертивното поведение е поведение, което насърчава равенството в човешките отношения, позволява ви да действате в собствените си интереси, да се защитавате без излишно безпокойство, да изразявате искрени чувства, да упражнявате лични права, без да отричате правата на другите“ (Alberti & Emmons, 1971, p. 7)¹⁷.

Асертивното поведение също се определя като „собствено изразяване на каквато и да е емоция, а не загриженост за друг човек“ (Wolpe, 1973, p. 81)¹⁸; като „действие, насочено към изразяване на нечии намерения, изявления за това кой съм, какво мисля и чувствам“ (Fensterheim, 1972, p. 161)¹⁹; като ефективно социално поведение, насочено към решаване на проблеми (Goldfried & Goldfried, 1975, p. 212); като пряко, невразжедно,

непринудително изразяване на мисли, чувства, мнения и желания (Alberti & Emmons, 1971;²⁰ Jakubowski-Spector, 1973, p. 75-86;²¹ Deluty, 1979, p.1061-1071²²).

Анализът на горепосочените възгледи дава основание за извода, че определението за конструктите „асертивност“ и „асертивно поведение“, най-всеобхватно, а в същото време и конкретно синтезирано, е посочено в „Большой психологический словарь“ (Большой психологический словарь, 2004, с. 40), а именно: *„Асертивността е способността на човек да защитава правата си уверено и достойно, без да нарушава правата на другите. Асертивното поведение е директно, открито поведение, което няма за цел да навреди на други хора.“*.

1.3.2. Разгръщане на термина „Асертивност“

В параграф 1.3.2. се прави преглед в исторически аспект като се идентифицират различни подходи в проучването на асертивността. В тях конструктът се разглежда съобразно спецификата на социално-икономическите условия в конкретно общество за съответстващия времеви фрагмент.

1.3.3. Асертивността в психологията

В този параграф се прави преглед на психологичния интерес към асертивността, който датира от средата на XX век. В процеса на професионалната си дейност, психолозите и психотерапевтите установяват, че голям брой от пациентите, страдащи от депресивни и невротични разстройства, притежават характерни дефицити в общуването и изпитват неувереност и самота. Именно това предположение активизира интереса към търсене на начини за преодоляване на неувереността и тласка експерименталните проучвания в областта на асертивността (Лабуновский, 1999, с. 207-208).

Експерименталното проучване на конструкта е във връзка с клиничната практика и по-конкретно с

научните разработки на Андрю Солтър - американски психолог и психотерапевт, пионер в изследването на асертивността. Изследователят се опитва да предложи теоретично обяснение на проучването си и синтезира опита и практиката си в своя труд . „Условно-рефлекторна терапия” (Conditioned Reflex Therapy) (Salter, 1949/2002).

През 60-те години на миналия век, Дж. Уолп (психиатър) създава програми, които стават популярни сред практикуващите клинични психолози и психиатри в Америка. Предвид факта, че е последовател и ученик на Солтър, в разработките си той използва основните идеи на Солтър, но ги представя развити и дообогатени. Уолп приема мнението на своя ментор, а именно, че централната характеристика на асертивната личност е способността за спонтанно и открито изразяване на емоции и чувства и дефинира асертивността като „социално оправдано вербално или двигателно изразяване на собствените чувства” (Wolpe, 1973, p. 81)²³. Дообогатяването в терапията на Уолп касае първопричината и източника на неасертивността. В течение на клиничната му практика, психиатърът отчита, че важна роля при генезиса на неувереността играе социалният страх, изпитван от човек в конкретна ситуация. Той е на мнение, че веднъж генериран, такъв страх по-късно се асоциира с социални ситуации с подобен контекст и по този начин се повишава и самовъзпроизвежда. От своя страна страхът от попадане в така ситуация понижава шансовете за успех, а неуспехът засилва страха. Тези принципи са в основата на терапията за развитие на асертивността, прилагана от Уолп, целяща освобождаване от социалните страхове и поддържане на високо ниво на самоуважение, въпреки неуспехите в живота (Wolpe, 1969/1990, p. 167-175).

Колега на Уолп за няколко години е А. Лазаръс. Той е клиничен психолог и се занимава също с поведенческа терапия. В резултат на сътрудничеството им

е създаването и издаването на научна разработка, в която е включен и първия въпросник за проучване на асертивността. Въпросникът е предназначен за установяване нивото на неувереността и дефицитите в междуличностните отношения на пациенти с психични страдания и е създаден конкретно за клиничната практика (Wolpe & Lazarus, 1966).

В своята клинична дейност А. Лазаръс поставя акцент върху преработване на агресията в социално-приемливи аспекти. Той определя асертивното поведение като „социална компетентност“. Липсата на социална компетентност представлява недостиг или липса на поведенчески стратегии, които продуцират пълноценното ориентиране в социалната реалност, беден поведенчески репертоар, неадаптивност, ригидност. Дефицитът на поведенчески алтернативи Лазаръс нарича „социален дефицит“ и го посочва като една от главните причини за пораждаване на неувереността. В своята „мултимодална терапия“ Лазаръс работи по корекция на дефицитите и овладяване на социалната компетентност. Овладяването на посочените от него навици са първото, но не и единствено условие за наличие на асертивност в личността. Важен аспект още се явява разграничаването на агресивно от асертивно поведение, като е необходимо агресивните прояви да се избягват (Lazarus, 1973, pp. 697-699).

Европейските клинични психолози също се концентрират върху неасертивността като условие за генезис на психични разстройства. Немските психолози Рита и Рюдгер Улрих (1978) посочват, че първостепенна роля при зараждането на неувереността играе чувството за срам и вина. За да подкрепят предположенията си, те провеждат собствено експериментално проучване и добиват положителни резултати от факторния анализ на получените данни.

1.3.4. Асертивността като средство за протекция на личностни права

1.3.5. Асертивността като средство за саморазвитие и

В параграфи **1.3.4.** и **1.3.5.** се изяснява, че популярност в последните три десетилетия на ХХ в., извън клиничната практика, понятието „асертивност“ добива във връзка със социално-икономическите отношения и с нарастващите феминистки обществени нагласи. Подробно се разглежда създаването и развитието на обучения и асертивни тренинги, насочени към активизация на личностния потенциал.

1.3.6. Асертивността като личностно качество

Налице са разнородни позиции, свързани със структурата и съставните компоненти на асертивността. Част от авторите се обединяват около допускането, че асертивността е едносъставен личностен конструкт и употребяват терминът „асертивност“ като синоним на „напористост“ или „увереност“. Според поддръжниците на другата крайна позиция асертивността е полимодален феномен на психиката, обхващащ няколко сепарирани качества на личността.

Тези разграничения в авторовите позиции, свързани със състава на асертивността, намират своето отражение в позиционирането ѝ в личностната структура. Поддръжниците на тезата, според която асертивността встъпва в ролята на едносъставен личностен феномен, най-често я представят като част от конкретно свойство на личността.

Към структурата на емоционалната интелигентност, например, я причислява Р. Бар-он (1997). Под „асертивност“ Г. Бардиер (2007) разбира проявление на толерантност. Приемайки същата позиция, О. Подивипова (2008) в конкретика добавя, че асертивността

е толерантност в конативен аспект. В. Шаповалов (2008) приема асертивността като компонент на конкурентноспособността. Част от привържениците на петфакторния личностен модел, изследват асертивността като екстраверсивен елемент. П. Коста и Р. МакКрей (1992) изолират асертивността като едно от структурните проявления на екстраверсията, съвместно с общителността, топлотата, търсенето на позитивни емоции и вълнения.

Съществуват и мнения на автори, които считат, че не е подходящо асертивността да се съотнася към конкретна подструктура на личността, поради факта, че тя е многокомпонентна личностна особеност и е в контакт с различни личностни сфери. И. Пенева и Г. Кидиков приемат асертивността за „сложно, поли компонентно личностно качество, която позиция се доказва посредством статистически (факторен) анализ.“ (Peneva & Kidikov, 2017, p. 147).²⁴

Асертивността, разглеждана като комплексно качество на личността, предполага наличието на определена численост формиращи елементи и/или присъствие на структура. Във връзка със съдържателните ѝ фрагменти, различните автори поддържат характерни позиции, разграничаващи се една от друга.

А. Солтър (1949/2002), авторът на първите асертивностни концепции, извежда на преден план като съставни компоненти експресивността, емоционалността и спонтанността в речта и действията. Последователят му Дж. Уолп (1969/1990) надгражда съставните части, посочени от Солтър, като добавя към тях способност за активно ориентиране в живота и висока степен на самоуважение, в ролята им на инструменти за преодоляване на социалния страх.

С. Степанов (Степанов, 2006) определя асертивността като черта на личността, описвайки я като

умение за саморегулация, автономно и независимо от външни оценки и влияния. Авторът допълва, че в този смисъл асертивност и самодостатъчност са сходни понятия.

Става ясно, че тази част от изследователите на конструкта, се фокусират основно върху отношението на асертивния индивид към самия себе си. Допълването на концепцията за асертивност по отношение на връзката „асертивната личност – социум“, се реализира на по-късен етап от Дж. Ланг и П. Якубовски (Lange & Jakubowski, 1976). Според тези автори асертивността включва: защита на личните права, изразяване на мисли, емоции и директно заявяване, честно и открито, без да се нарушават правата на другите. *Анализирайки характера на тези права, Якубовски дефинира асертивността като защита на собствените права от страна на човек, без да нарушава правата на другите* (Jakubowski-Spector, P., 1973, p. 75-86).

И. Пенева и И. Кръстев (2014) изразяват мнението, че мотивацията, без условности, заема челна позиция в личностната структура. Тя динамично взаимодейства с основните личностни характеристики, образувания и свойства – характер, личностна насоченост, способности, емоционален репертоар, психични процеси, способности и умения. Движещата сила на поведението и дейността, а именно мотивите, без съмнение детерминират асертивността и асертивното поведение, като този факт е достатъчно основание за наличието на мотивационния елемент в системата на асертивността. Авторите също очертават асертивността като съдържателна структура с четири компонента, подробно и логично разяснени: *когнитивен компонент, афективен компонент, мотивационен компонент и поведенчески компонент* на асертивността.²⁵

1.3.7.Опосредстваност на асертивността

Значима зависимост на асертивността от готовност за сътрудничество, добросъвестност и ниво на култура на индивида, разкриват *M-A.Bouchard, F. Lalonde u M. Gagnon* (1988).

Установено е, че асертивното поведение се опосредства от комуникативните умения. В този смисъл, асертивното поведение може да се научи чрез развиване на тези умения. Социалната подкрепа и вътрешният локус на контрол допринасят за развитието на комуникативните умения, от което следва, че и косвено допринасят за развиване на асертивно поведение (K. Kukulic et al, 2006). Саморегулацията предразполага децата към асертивност и по-малко агресивни реакции (Ganesalingam et al, 2006).

1.3.8. Научаване в детска възраст

В параграф 1.3.8 се разглежда формирането на асертивно поведение в детска възраст, в качеството му на опосредстващ аспект за развитие на асертивност. Представена е и информация от проведени тренинги и изследвания на чуждестранни автори, свързани с формиране и развитие на асертивност в детска възраст (Николова-Христакова, 2022, с. 247 - 251).

1.3.9.Връзка на асертивността с обучението в училище и университет

В параграф 1.3.9. се представят резултати от изследвания, свързани с отношението „асертивност – обучение“.

1.3.10. Асертивност и значение на възраст, пол, образование и опит в асертивни обучения

Цел на проучване на С. Килкъс (1993) е да се установи как нивото на асертивност е свързано с фактори като възраст, пол, трудов стаж, степен на образование и предишен опит от участие в тренинги за асертивност. По отношение на фактора пол, резултатите от това изследване

потвърждават гледната точка на много други автори - въпреки че мъжете се считат за по-напористи, разликите са статистически незначими. При сравняване на нивата на асертивност в контекста на фактори като възраст и трудов стаж се оказва, че най-възрастните и най-опитни медицински сестри (над 60 годишна възраст и с над 40 години трудов стаж) имат най-ниско ниво на асертивност.

Успоредно с повишаването на нивото на образование се повишава и нивото на асертивност. Медицинските сестри, които са получили бакалавърска степен, имат по-високи умения за асертивност от другите професионалисти с по-ниска степен на образование. Лицата с академични степени (магистри, доктори) имат най-високи показатели за асертивно поведение. Тези разлики са статистически значими. Фактът, че ниското ниво на образование допринася за липсата на асертивност у човека, се доказва и от други автори (Museen et all, 2006).

С. Килкъс (1993) установява, че медицинските сестри, които са специализирали в области на медицината, свързани с по-независимо поведение на персонала, имат най-високи нива на увереност. В същото време медицинските сестри, които преди това са преминали обучение за асертивност, показват по-високи нива на асертивност. Този факт подкрепя почти универсалния призив в литературата за по-широко използване на обучението за асертивност.

Croom W. Association потвърждава предположението, че напористите лидери не причиняват нито психична, нито емоционална вреда на служителите, с които си взаимодействат. Нещо повече, те виждат своята мисия в развитието на организация, която не само носи печалба, но е и желано място за работа за своите служители (Шейнов, 2015, с. 34).

1.3.11. Изводи

Анализът на различни проучвания на асертивността и асертивното поведение ни позволява следните изводи:

- Концептите на понятията „асертивност“ и „асертивно поведение“, развили се в психологичната традиция, са представени в следната дефиниция: „Асертивността е способността на човек да защитава правата си уверено и с достойнство, без да нарушава правата на другите. Асертивното е директно, открито поведение, което няма за цел да навреди на други хора” (Большой психологический словарь, 2004, с. 40).
- Асертивното поведение е най-конструктивният начин на междуличностно взаимодействие, който е алтернатива на деструктивните – манипулация и агресия.
- Асертивното поведение е ситуативно, т.е. човек може да бъде асертивен в една ситуация, но неасертивен в друга.
- Етническите и културните фактори оказват значително влияние върху проявите на асертивно поведение.
- Семейството и възпитанието на индивида в семейна и училищна среда влияят върху асертивността.
- Асертивното поведение се опосредства от: по-високото ниво на образование и култура на личността, комуникативните умения, независимото поведение, желанието за сътрудничество, добросъвестността, преминаване на обучение за асертивност.
- Усвояването на асертивност в детска възраст, предполага по-малко агресивни реакции и по-добра саморегулация.
- Стилът на ръководство влияе върху развитието и проявите на асертивност на служителите.

- Екстревъртните учители и университетски преподаватели се възприемат от студентите и учениците като по-асертивни личности.

Направеният теоретичен преглед на разглежданите конструкти, в ролята им на позитивни компоненти на проспериращата личност (без претенции за изключителна изчерпателност), в голяма степен изяснява интереса към тях на автора на настоящия труд. Друг сериозен мотив за изследването на резилианса, мотивацията за постижения и асертивността в периода на младостта, е и тяхното ниво и взаимното им влияние в личностния репертоар на младите хора в България в условията на криза/посткризисен период, предвид световната пандемия от COVID – 19. Според Мавродиев (2020) е от изключително значение „да се очертаят някои въпроси на социалното и личностно функциониране по време на кризисната ситуация, да се направи психологичен анализ на феноменологията на преживяванията“ (Mavrodiev, 2020)²⁶. С известна степен на вероятност, е възможно, настоящото изследване да допринесе за разкриването на резилианса, мотивацията за постижения и асертивността и тяхното взаимовлияние като надеждни личностни аспекти, подпомагащи „израстване, осъзнатост, преосмисляне на ценности, приоритети и цели, формирането на нови качества и компетентности“ (Mavrodiev, 2020)²⁷ при преживяване на криза.

Глава втора. Изследователски дизайн на психологичното изследване

2.1. Цел на психологичното изследване

Цел на психологичното изследване е проучване на резилианс, мотивация за постижения и асертивност, както и взаимовлиянието им, в периода на младостта (18 – 28 г.).

2.2. Изследван контингент

Изследването е проведено онлайн в периода от 1 септември 2021 г. до 31 март 2022 г., поради разпространяването на COVID – пандемия. Лицата, контингент на изследването, са избрани на случаен принцип от цялата страна. Като единствено ограничение се налага попадането им във възрастовия диапазон от 18 до 28 годишна възраст. Общият брой на изследваните лица е 336. Чрез използването на методи за обработка на данни – описателна статистика и честотен анализ, се представят следните данни: средната възраст на изследваните лица е 23 години ($M=23,12$; $SD=3,207$), от които 14,6% са на възраст 18 години, 12,5% - на 24 г., 11,9% - на 22 г., по 10,7% са дяловете на лицата на възраст 23 и 28 години, по 9,2% са дяловете на лицата на възраст 25 и 27 г., 6,8% е дялът на лицата на възраст 21 г., 6% - на лицата на 26 г. и по 4,2% са дяловете на лицата на възраст 19 и 20 г.

Процентното разпределение на изследваните лица е следното: според заетостта – 51,8% от изследваните лица не работят, докато 48,2% работят; според образованието – 57,4% са с до средно образование, а 42,6% - с висша или по-висока степен на образование според пола - 56% от изследваните лица са жени, а 44% - мъже.

2.3. Предмет на изследването

Предмет на настоящото психологично изследване е проучването на трите психични конструкта - резилианс, мотивация за постижения и асертивност, както и

взаимовлиянието им, при пълнолетни лица до 28-годишна възраст.

2.4. Задачи на психологичното изследване

2.4.1. Организационни задачи

1). Определяне на начина за избор на лицата, които ще участват в изследването и избор и подготвяне на въпросниците;

2). Систематизиране на теоретико-методологичните основи за връзка между асертивност, мотивация за постижения и резилианс.

Тази задача би могла да се диференцира в няколко подзадачи:

2.1.) Анализ на разглежданите конструкции;

2.2.) Установяване на спецификата на психологичното измерване на резилианс;

2.3.) Проучване и рефериране на литература по разглежданите психични конструкции: резилианс, мотивация за постижения и асертивност.

2.4.2 Научно-изследователски задачи:

3) Изследване на взаимовръзките между изследваните конструкции;

4). Изследване на факторите, които влияят върху асертивността при изследваните лица.

При изграждането на представения труд и емпиричната проверка, се прилагат теоретичен подход и статистически анализ.

2.5. Хипотези на психологичното изследване

2.5.1. Основна хипотеза

Предполага се установяването на значима взаимозависимост между резилианса, мотивацията за

постижения и асертивността при лицата от изследвания контингент.

2.5.2. Работни хипотези

Работна хипотеза № 1: Предполага се, че ще се установи значима взаимозависимост между възраст и: асертивност, мотивация за постижения и резилианс при изследваните лица.

Работна хипотеза № 2: Предполага се, че ще се установят значими полови различия по отношение на: асертивност, мотивация за постижения и резилианс при лицата от изследвания контингент.

Работна хипотеза № 3: Предполага се, че ще се установят значими различия в нивата на асертивност, мотивация за постижения и резилианс между работещите и неработещите лица в изследвания контингент.

Работна хипотеза № 4: Предполага се, че ще се установи значимо влияние на мотивацията за постижения и резилианса върху асертивността при изследваните лица.

Работна хипотеза № 5: Предполага се, че ще се установи индиректен ефект на резилианса върху асертивността чрез мотивацията за постижения при лицата от изследвания контингент.

2.6.Методология и методически инструментариум за провеждане и измерване на изследването

За обработка на получените резултати от психологичните въпросници са използвани следните статистически методи в SPSS - в. 19:

- описателна статистика, честотен анализ;
- корелационен анализ по Пийърсън;
- Т-тест за две независими извадки;
- линеен регресионен анализ,

- както и медиаторен анализ (в Process v. 4.0 и AMOS v. 19).

В съответствие с целта на настоящото изследване са използвани следните психологични инструменти:

2.6.1. Скала ER89 за изследване на его-резилиентност

Скалата ER89²⁸ (Block & Kremen, 1996) за измерване на его-резилиентност е адаптирана за български условия от Желязкова-Койнова, Мишева-Алексова и Червенкова (2010, с. 165-176) с 541 лица на възраст от 18 до 76 г.

В скалата са обхванати категории като любопитство и отвореност към опита, социални умения, бързо възвръщане на емоционалното равновесие и пр.

Според Желязкова-Койнова, Мишева-Алексова и Червенкова (2010, с. 165-176) българската версия на ER89 е надежден, валиден и информативен психометричен инструмент. Учените след проведен факторен анализ приемат еднофакторното решение, като изследването на вътрешната консистентност на българския вариант на ER89 показва, че скалата се характеризира с добра вътрешна консистентност - $\alpha = 0,76$. Този резултат е идентичен с полученото от авторите при валидизацията на теста - $\alpha = 0,76$ (Block & Kremen, 1996, с. 349-361).

2.6.2. Въпросник „State Trait Resilience Inventory“ (STRI-33) за изследване на резиланс

Въпросникът State Trait Resilience Inventory (STRI-33) е разработен от Chok Hiew (Hiew, Resilience: Development and Measurement, 1998) като модификация на Resilience Checklist на Е. Гротберг който измерва резиланса като черта и процес (Grotberg, 1995). State-Trait Resilience Inventory (STRI) разработен от К. Хю (Hiew, 1998) обединява две форми - State Resilience Scale (SRC) and a Trait Resilience Scale (TRC). Въпросникът е адаптиран за България от Р. Недева и се състои от 15 айтема, които се

оценяват с Ликертова скала от 1 – „определено не съм съгласен“ до 5 – „определено съм съгласен“, като инструкцията към изследваното лице е да се оцени как се чувства в настоящия момент (Недева, 2019, с. 48; Недева, Стоянов, 2019, с. 428-435). Trait Resilience Scale (TRC) – се състои от 18 айтема, които изследваното лице оценява чрез Ликертова скала от 1 – „определено не съм съгласен“ до 5 – „определено съм съгласен“, като изследваното лице оценява айтемите от детството си до моментът на попълване. В българската адаптация на въпросника за ученици, посочените дименсии се изследват и като моментно състояние, и като черта на личността. Надеждността на използваната методика е висока $\alpha=0,892$, от данни на проведеното изследване.

Адаптацията на въпросника STRI-33 от Недева и Стоянов (2019, с. 428– 435) е проведена при пълнолетни мъже и жени. При адаптацията за лица над 18 години в първия фактор са изведени 2 фактора:

(1) Способност за саморегулация – с 21 айтема: 3, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 33 - включва самооценката на изследваното лице и оценката на околните за поведението му в стресови и ежедневни ситуации.

(2) Социална подкрепа - включва айтемите: 1, 2, 4, 5, 7, 8, 16, 20, 22, 29, 30, 31 - те изследват възможностите за подкрепа на личността от семейството и приятелите.

2.6.3.Кратка скала за издръжливост – Brief Resilience Scale (BRS)

Скалата съдържа 6 айтема и е адаптирана за български условия от Занкова (2014, с. 169). „Кратката скала оценява способността за възстановяване от стресиращите преживявания“ (Занкова, 2014, с. 169). Твърденията се оценяват по 5-бална скала от ликертов тип. (Занкова, 2015, с. 19-20). По-високият резултат по скалата

се интерпретира като по-висока степен на издръжливост и по-добра способност за възстановяване от преживените трудности.

Изчислената вътрешна консистентност на скалата за издръжливост –BRS в настоящото изследване е със стойност $\alpha=0,750$. Това е доказателство за надеждността на методиката.

2.6.4. Въпросник за потребност от постижения на Ив. Паспаланов и Д. Щетински (МП-4)

Българската скала за потребност от постижения се състои 42 айтема, от които 16 фонове (Паспаланов и Щетински, 1988, с. 29-54), на които се отговаря с:

- а) "не",
- б) "не мога да преценя" и
- в) "да".

По-високият бал означава по-висока потребност от постижения (ПП).

Изчислената вътрешна консистентност на *Въпросник за потребност от постижения* в настоящото изследване е $\alpha=0,741$. Коефициентът Алфа на Кронбах е основан на съгласуваността/консистентността на отговорите по всички въпроси (Русев и Русева, 2021, с. 35). От получените стойности на алфа на Кронбах ($\alpha=0,741$), може да се каже, че „Въпросник за потребност от постижения“ е надежден.

2.6.5. Личностна скала за изследване на асертивността

Скалата включва 38 айтема, от които 27 са значими за изследваната психична характеристика, а 11 са въпроси, предназначени за отклоняване вниманието на изследваните лица от предмета на изследване, с цел предпазване от манипулиране на резултатите. Скалата за отговори е 3 - степенна, със следните означения: 1 - „рядко“, 2 - „понякога“, 3 - „обикновено“ (Пенева, Кидиков, Йорджев,

2014, с. 36-49). При българската адаптация на методиката се установява, че същата е валидна и надеждна (с Алфа на Кронбах равна на 0,786).

В настоящото изследване е използван само общият бал по теста, който дава информация за асертивността на изследваните лица. Средната аритметична стойност на общия бал на скалата е 57,83, а стандартното отклонение - 6,236, което според Пенева, Кидиков и Йорджев означава, че резултати под 51,59 се приемат за ниски, а резултати над 64,07 - за високи нива на асертивност (Пенева, Кидиков, Йорджев, 2014, с. 36-49).

2.7. Етични проблеми на психологичното изследване

Етичните проблеми на всяко едно изследване са свързани с участието изследователя, който би могъл:

- 1) преднамерено или не, да изопачи резултата или да повлияе върху интерпретацията му;
- 2) да злоупотреби с лични данни на изследваните лица.

Счита се, че в настоящото изследване етичните принципи за работа с хора са в голяма степен съобразени, доколкото изследването е анонимно и възможността за допускане на грешки при въвеждането е сведена до минимум, чрез автоматично въведените ограничения на онлайн формата за събиране на данни.

Глава трета. Обработка и анализ на резултатите от проведеното изследване

3.1. Описателна статистика по проведеното психологично изследване

Получените с описателна статистика резултати от суров и общ бал на проведеното изследване сочат, че нивото на асертивността при изследваните лица ($M=56,75$; $SD=6,174$) е в границите на нормата, изведена от Пенева, Кидиков и Йорджев (2014, с. 36-49), като разпределението е приблизително гаусово, доколкото стойностите асиметрия и ексцес не надвишават $|2|$ -ка.

Резултатите от проведената описателна статистика по отношение на „Въпросник за потребност от постижения“ показват, че нивото на мотивация за постижения при изследваните лица ($M=14,27$; $SD=4,514$) е в границите на нормата изведена от Паспаланов и Щетински (1988, с. 29-54). и съответства на средна мотивация за успех, както и че разпределението с данни по скалата е приблизително гаусово.

Резултатите от въпросник „*State Trait Resilience Inventory*“ показват и че нивото на *его-резилентност* при изследваните лица ($M=45,62$; $SD=4,855$) е в границите на нормата изведена от Желязкова-Койнова, Мишева-Алексова и Червенкова (2010, с. 165-176) при българската адаптация на скалата ER89 и съответства на средно ниво на *его-резилентност* при изследваните лица. Разпределението с данни по скалата е приблизително гаусово.

Получените резултати по въпросник „*State Trait Resilience Inventory*“ показват, че стойностите по *способност за саморегулация* ($M=85,60$; $SD=9,755$), *социална подкрепа* ($M=49,46$; $SD=6,268$) и суровия бал по *резиланс* ($M=135,07$; $SD=14,349$) (STRI-33) при

изследваните лица са в границите на нормите изведени от Недева и Стоянов (2019, с. 29-54), което може да се интерпретира като нормално ниво на резилианс при изследваните лица. Резултатите показват също, че разпределенията с данни по скалите, както и по общия бал са приблизително гаусови.

По отношение на резултатите от суров и общ бал на изследваните лица по въпросник „Кратка скала за издръжливост“ – BRS, става ясно, че разпределението на суровия бал по скалата за издръжливост е приблизително гаусово разпределено, като средната аритметична стойност ($M=19,01$; $SD=4,596$) е близка до очакваната теоретична стойност ($M_{\text{теорет.}}=20$). Издръжливостта се разглежда като отнасяща се до позитивната адаптация (Занкова, 2014, с. 170). Според предишни лонгитюдни изследвания при хора, изложени на опасност от или такива, които са имат травматичен опит се установява значителна променливост както при краткосрочните, така и при дългосрочните резултати по *издръжливост* (Занкова, 2014, с. 170).

3.2. Изследване взаимозависимостта на резилианс, мотивация за постижения и асертивност при лица в периода на младостта

За проверка на част от издигнатите хипотези, таблично са представени резултати от приложена статистическа процедура на корелационен анализ по Пийърсън.

Таблица № 1

Резултати от статистическа процедура „Корелационен анализ по Пийърсън“ за изследване на взаимозависимост на асертивност, мотивация за постижения и резилианс при лица в периода на младостта.

		Мотивация за постижения	Его-резилиентност	Способност за саморегулация	Социална подкрепа	Резилянс (STRI-33)	Издръжливост (BRS)
Асертивност	г	0,264	0,354	0,390	0,164	0,337	0,306
	р	0,000	0,000	0,000	0,003	0,000	0,000
Мотивация за постижения	г		0,355	0,478	0,158	0,394	0,075
	р		0,000	0,000	0,004	0,000	0,169
Его-резилиентност (ER89)	г			0,708	0,437	0,672	0,335
	р			0,000	0,000	0,000	0,000
Способност за саморегулация	г				0,584	0,935	0,402
	р				0,000	0,000	0,000
Социална подкрепа	г					0,834	0,127
	р					0,000	0,020
Резилянс (STRI-33)	г						0,329
	р						0,000

Както се вижда от представените резултати в таблицата № 2, се открояват следните статистически значими корелации:

- положителна слаба корелация ($r_{(334)}=0,264$; $p<0,001$) между *асертивност* и *мотивация за постижения*.
- положителна слаба корелация ($r_{(334)}=0,264$; $p<0,01$) между *асертивност* и *социална подкрепа (като компонент на резиланса по STRI-33)*.
- положителна умерена корелация между *асертивност* и: *его-резилиентност* ($r_{(334)}=0,354$; $p<0,001$); *резиланс по STRI-33* ($r_{(334)}=0,337$; $p<0,001$), включително *способност за саморегулация* ($r_{(334)}=0,390$; $p<0,001$); *издръжливост (по BRS)* ($r_{(334)}=0,306$; $p<0,001$).
- положителна слаба корелация между *Мотивацията за постижения* и *Социална подкрепа* ($r_{(334)}=0,158$; $p<0,01$).
- положителна умерена корелация на *мотивация за постижения*: с *его-резилиентност* ($r_{(334)}=0,355$; $p<0,001$) и с *резиланс по STRI-33* ($r_{(334)}=0,394$; $p<0,001$), включително със *способност за саморегулация* ($r_{(334)}=0,478$; $p<0,001$).

Не се установява статистически значима корелация между *мотивация за постижения* с *издръжливост (по BRS)* ($p> 0,05$).

3.3. Изследване взаимозависимостта на възраст с: асертивност, мотивация за постижения и резиланс в периода на младостта

Представени са резултати от приложена статистическа процедура на корелационен анализ по Пиърсън.

Резултати от корелационния анализ показват, че не се установява статистически значима корелация между

възраст и: *асертивност, мотивация за постижения, его-резилиентност, резилианс (STRI-33)* (вкл. *способност за саморегулация и социална подкрепа*), *издръжливост (BRS)* ($p > 0,05$). Липсата на значима връзка между възрастта и измерваните конструктори може да се обясни с характеристиките на настоящата извадка, обхващаща само периода 18 - 28 год.

3.4. Полови различия в нивата на: асертивност, мотивация за постижения и резилианс при лица в периода на младостта

Получените резултати показват, че не се установяват статистически значими полови различия, както по отношение на *асертивността* при изследваните лица ($p > 0,05$), така и по отношение на *мотивацията за постижения* при изследваните лица ($p > 0,05$).

Представените резултати обаче показват, че се установяват статистически значими различия между мъжете и жените по отношение на *социална подкрепа* ($t_{(334)}=2,253$; $p < 0,05$) и на *издръжливост* (по BRS) ($t_{(334)}=2,477$; $p < 0,05$). По-високи са стойностите касаещи значимост на социалната подкрепа от семейството и приятелите при жените в сравнение с изследваните мъже, докато при мъжете от изследвания контингент е по-висока способността за възстановяване от стресиращи преживявания (*издръжливостта*) в сравнение с изследваните жени.

Представените резултати също показват, че не се установяват статистически значими ($p > 0,05$) полови различия по отношение на: *его-резилиентност (ER89)*, *способност за саморегулация* и *резилианс* (по STRI-33) при изследваните лица.

3.5. Различия в асертивността, мотивацията за постижения и резилианса при лица с различна заетост в периода на младостта

Според получените резултати от приложената статистическа процедура по Т-тест за две независими извадки, не се установяват статистически значими различия, както в *асертивността* ($p > 0,05$), така и в *мотивацията за постижения* ($p > 0,05$), *его-резилиентността* (ER89), *способността за саморегулация, социалната подкрепа и резилианса* (по STRI-33) ($p > 0,05$), спрямо заетостта на изследваните лица.

Статистически значими различия се установяват в *издръжливостта* (по BRS) на изследваните лица според заетостта им ($t_{(334)} = 1,970$; $p = 0,05$). По-висока е способността за възстановяване от стресиращите преживявания (*издръжливостта*) при изследваните лица, които работят в сравнение с неработещите.

3.6. Различия в асертивността, мотивацията за постижения и резилианса при лица с различна степен на образование в периода на младостта

Според получените резултати след прилагането на статистическа процедура на Т-тест за две независими извадки, не се установяват статистически значими различия в *асертивността* при изследваните лица според придобитата им образователна степен ($p > 0,05$).

Статистически значими различия не се установяват и в *мотивацията за постижения*, *его-резилиентността* (ER89), *способността за саморегулация, социалната подкрепа, резилианса* (по STRI-33) и *издръжливостта* (по BRS).

при изследваните лица според образованието им ($p > 0,05$).

3.7. Влияние на мотивацията за постижения и резилианса върху асертивността при лица в периода на младостта

За проверка на част от издигнатите хипотези, са приложени статистически процедури на линеен регресионен анализ, метод: Enter.

Получените резултати от регресионния анализ сочат за статистически значимо влияние от страна на *мотивацията за постижения* на изследваните лица върху нивата им на *асертивност* ($F_{(1; 334)}=24,932$; $p<0,001$). Данните показват и че едва 7% ($R^2=0,069$) от дисперсията на зависимата променлива (*асертивност*) може да се прогнозира от независимата променлива (*мотивация за постижения*) ($\beta=0,264$; $p<0,001$). Големината на ефекта е малка ($R=0,264$).

Получените резултати от приложения регресионен анализ установяват наличие на статистически значимо влияние от страна на *его-резилиентността* на изследваните лица върху нивата им на *асертивност* ($F_{(1; 334)}=47,972$; $p<0,001$). Полученият резултат сочи и че едва 13% ($R^2=0,126$) от дисперсията на зависимата променлива (*асертивност*) може да се прогнозира от независимата променлива (*его-резилиентност*) ($\beta=0,354$; $p<0,001$). Големината на ефекта е малка ($R=0,354$).

Получените резултати от регресионния анализ индикират съществуващо статистически значимо влияние от страна на *способността за саморегулация* на изследваните лица върху нивата им на *асертивност* ($F_{(1; 334)}=60,082$; $p<0,001$). Данните сочат, че 15% ($R^2=0,152$) от дисперсията на зависимата променлива (*асертивност*) може да се прогнозира от независимата променлива (*способност за саморегулация*) ($\beta=0,390$; $p<0,001$). Големината на ефекта е средна ($R=0,390$) по Коен.

Получените резултати от приложения регресионен анализ разкриват статистически значимо влияние от страна на *социалната подкрепа* на изследваните лица върху нивата им на *асертивност* ($F_{(1; 334)}=9,190$; $p=0,003$). Според данните едва 3% ($R^2=0,027$) от дисперсията на зависимата променлива (*асертивност*) може да се прогнозира от независимата променлива (*социална подкрепа*) ($\beta=0,164$; $p<0,001$). Големината на ефекта е малка ($R= 0,164$) по Коен.

Резултатите от приложената статистическа процедура „Регресионен анализ“ извяват, че е налично статистически значимо влияние от страна на *резилианса* (по STRI-33) на изследваните лица върху нивата им на *асертивност* ($F_{(1; 334)}=42,771$; $p<0,001$). Получените данни посочват също, че 11% ($R^2=0,114$) от дисперсията на зависимата променлива (*асертивност*) може да се прогнозира от независимата променлива (*резилианс* (по STRI-33)) ($\beta=0,337$; $p<0,001$). Големината на ефекта е малка ($R= 0,337$).

Получените данни показват, че съществува статистически значимо влияние от страна на *издръжливостта* (по BRS) на изследваните лица върху нивата им на *асертивност* ($F_{(1; 334)}=34,430$; $p<0,001$). Резултатите сочат също, че 9% ($R^2=0,093$) от дисперсията на зависимата променлива (*асертивност*) може да се прогнозира от независимата променлива (*издръжливост* (по BRS)) ($\beta=0,306$; $p<0,001$). Големината на ефекта е малка ($R= 0,306$).

3.8. Мотивацията за постижения като медиатор на връзката между резилианс и асертивност при лица в периода на младостта

За проверка на част от издигнатите хипотези, таблично и графично са представени резултати от

приложена статистическа процедура на медиаторен анализ, изпълнен в process.

Зависима променлива: *асертивност*; независима променлива: *резиланс* (по STRI-33); Медиаторна променлива: *мотивация за постижения*.

Таблица № 2

Резултати от статистическа процедура „Медиаторен анализ, process“; за установяване на мотивацията за постижения като медиатор на връзката между резиланс (независима променлива) и асертивност (зависима променлива) при лица в периода на младостта

	Не стандартизирани коефициенти		Стандартизирани коефициенти	t	p	95,0% CI за B	
	B	SE	β			Долна граница	Горна граница
Път „а“	-2,460	2,149	0,394	7,827	0,000	0,093	,155
Път „б“	0,212	0,076	0,155	2,792	0,006	0,063	0,361
Път „с“	0,119	0,024	0,276	4,974	0,000	0,072	0,166

Таблица № 3

Изчислени ефекти от прилагането на статистическа процедура „Медиаторен анализ, process“, за установяване на мотивацията за постижения като медиатор на връзката между резиланс (независима променлива) и асертивност (зависима променлива) при лица в периода на младостта

Ефект	Не стандартизираните коефициенти		Стандартизираните коефициенти	t	p	95,0% CI за B	
	B	SE	β			Долна граница	Горна граница
Общ ефект	0,145	0,022	0,54	6,540	0,000	0,101	0,189
Директен ефект	0,119	0,024	0,28	4,974	0,000	0,078	0,166
Индиректен ефект	0,026		0,06			0,018	0,105

Проведеният анализ (таблици № 3-4) установява наличие на статистически значим индиректен ефект на *резилианс* (по STRI-33) върху *асертивност* в периода на *младостта* (18 – 28 г.).

Фигура № 1. Резултати от прилагането на статистическа процедура „Медиаторен анализ, process“ – Медиаторен модел - Стандартизирани коефициенти

Проведеният анализ (Фиг. 1) установява наличие на индиректен ефект на *резилианса* (по STRI-33) върху *асертивността*, който е статистически значим ($R_2=0,061$; 95% C.I. (0,018; 0,105)).

По отношение на влиянието на *издръжливостта* върху *асертивността* чрез *мотивацията за постижения*, не се установява такъв медиаторен ефект ($F_{(1; 334)}=1,900$; $p>0,05$). Тоест проведенят допълнителен медиаторен анализ не установява наличие на индиректен ефект на *издръжливостта* (по BRS) върху *асертивността* ($R_2=0,0182$; 95% C.I. (-0,006; 0,045)).

Резултати и дискусия

Настоящият дисертационен труд третира за цел проучването на *резилианс*, *мотивация за постижения* и *асертивност*, както и взаимовлиянието им, в периода на *младостта* (18 – 28 г.). От издигнатите една основна и пет работни хипотези, някои се потвърдиха.

Основната хипотеза, а именно, че ще се установи значима взаимозависимост между асертивност, мотивация за постижения и резилианс при изследваните лица, ***частично се потвърждава***.

Проведеният анализ установи значима положителна слаба корелация между асертивност и мотивация за постижения и социална подкрепа (като компонент на резилианса по STRI-33).

Представените резултати от корелационния анализ сочат, че се установи и значима положителна умерена корелация между асертивност и: его-резилиентност; резилианс по STRI-33, включително способност за саморегулация; издръжливост (по BRS).

Мотивация за постижения корелира значимо положително слабо със социална подкрепа. Установи се значима положителна умерена корелация на мотивация за постижения: с его-резилиентност и с резилианс по STRI-33, включително със способност за саморегулация.

Не се установи статистически значима корелация между мотивация за постижения и издръжливост (по BRS).

В контекста на получените резултати его-резилиентността се разглежда като личностна черта, която позволява на лицата да демонстрират поведение, с което са свикнали, което е свързано с адаптивността на индивида (Занкова, 2014, с. 165). От друга страна мотивацията за справяне е важна протективна система за издръжливостта в хода на живота според Занкова (2014, с. 170). Но доколкото издръжливостта, според предишни лонгитюдни изследвания, се разглежда като изменчива характеристика, това може да обясни липсата на корелационна зависимост между издръжливостта и мотивацията за постижения.

Според изследвания на С. Agbakwuru в Нигерия (2012, с. 69-84) асертивността е свързана с резилианса при

хората в младостта. Друго изследване на Н. Mostafa (2020, с. 306) установява връзка между мотивацията и резилианса при 164 студенти в САЩ. Както и G. Dilgasa изследвайки 332 лица – мъже и жени установява корелация между мотивацията за академични постижения и асертивността (2018, с. 40).

Допускането в *Първа работна хипотеза*, за установяването на значима взаимозависимост между възрастта с асертивността, мотивацията за постижения и резилианса при изследваните лица, *беше отхвърлено*.

В настоящото изследване не се установява статистически значима корелация между възраст и: асертивност, мотивация за постижения, его-резилиентност, резилианс (STRI-33) (вкл. способност за саморегулация и социална подкрепа), издръжливост (BRS), което може да се обясни с характеристиките на настоящата извадка, обхващаща кратък възрастов период - от 18 до 28 год.

Но както се споменава в теоретичната постановка на настоящия труд, според предишни изследвания асертивните умения се развиват (Rich & Schroeder, 1976), както и резилиансът като характеристика на личността продължава да се развива и след 18-годишна възраст (Недева, 2019, с. 46). Друг учен - М. Кубишкина (1997) изследва възрастовите характеристики на мотива за социален успех, като установява, че възрастните жени, са по-малко конкурентоспособни от мъжете, по-малко доминиращи и активни и по-склонни да избягват провал. Не са открити подобни разлики между момчета и мъже. Авторът предполага, че момчетата, не по-малко от момчетата, са насочени към социална активност и си поставят цели за социална самореализация, не избягват съперничеството и се стремят към признание и бизнес успех. Кубишкина свързва с факта, че през годините се наблюдава постепенно преориентиране на жените от

фокусиране върху широки социални контакти и социална активност към по-тесни отношения на доверие и към семейното огнище (Кубышкина, 1997).

Допускането във Втора работна хипотеза, че ще се установят значими полови различия по отношение на резилианс, мотивация за постижения и асертивност в периода на младостта, частично се потвърди.

Проведеният анализ установи значими полови различия по отношение на социална подкрепа и на издръжливостта (по BRS). По-високи са стойностите касаещи значимост на социалната подкрепа от семейството и приятелите при жените в сравнение с изследваните мъже, докато при мъжете от изследвания контингент е по-висока способността за възстановяване от стресиращи преживявания (издръжливостта) в сравнение с изследваните жени

Не се установяват значими полови различия по отношение на: его-резилиентност (ER89), способност за саморегулация и резилианс (по STRI-33), както и по отношение на мотивацията за постижения и асертивността при изследваните лица. В контекста на получените резултати според предишно изследване на Желязкова-Койнова, Мишева-Алексова и Червенкова полът не влияе значимо върху его-резилиентността (2010, с. 165-176). но според П. Якубовски (1976) жените в по-голяма степен се нуждаят от квалифициране в асертивни умения и техники, доколкото пълноценното личностно развитие и основните човешки права на представителките от женски пол е възпрепятствано от социалното им положение в обществото.

По отношение на мотивацията за постижения, според В. Awasthi (2002, с. 107-112) мотивацията за постижения е по-изразена при мъжете (при изследване проведено с извадка от ученици на възраст 19-21 години).

Докато според друг учен - Е. Илин, напротив, мотивацията за постижения е значително по-висока при момчетата, отколкото при момчетата (Ильин, 2006, с. 98-103). В контекста на получените резултати може да се спомене изследването на G. Dilgasa, което установява значими полови различия в асертивността (2018, с. 40) и по-конкретно в изследването при мъжете се откриват по-високи нива на асертивност в сравнение с жените. Аналогично С. Килкъс (1993, с. 1324–1326, 1328–1330) установява, че нивото на асертивност е свързано с фактори като възраст, пол, трудов стаж, степен на образование и предишен опит от участие в тренинги за асертивност. По отношение на фактора пол, резултатите показват, че въпреки, че мъжете се считат за по-напористи, разликите са статистически незначими.

Направеното допускане в Трета работна хипотеза, че ще се установят значими различия в нивата на асертивност, мотивация за постижения и резиланс в периода на младостта между работещите и неработещите изследвани лица, **отчасти се потвърди**.

Проведеният анализ показва, че не се установяват статистически значими различия в асертивността и в мотивацията за постижения при изследваните лица според заетостта им.

Не се установяват значими различия според заетостта на изследваните лица и в: его-резилентността (ER89), способността за саморегулация, социалната подкрепа и резиланса (по STRI-33).

Но се установяват значими различия в издръжливостта (по BRS) на изследваните лица според заетостта им, като по-висока е способността за възстановяване от стресиращите преживявания при изследваните лица, които работят в сравнение с неработещите.

В контекста на получените резултати С. Килкъс (1993, с. 1324–1326, 1328–1330) установява, че по-опитните работещи медицински сестри имат и по-високо ниво на асертивност.

Направеното допускане в Четвърта работна хипотеза, че ще се установи значимо влияние на мотивацията за постижения и резилианса върху асертивността при изследваните лица, се потвърди.

Конкретното допускане се основава на предишни изследвания на учени като Z. Koohfini и M. Kheirabadi (2020, р. 110-119) и беше очаквано. Учените установяват влияние на тренинга на резилиентността върху асертивността и самооценката. Докато друго изследване установява влияние на резилианса върху мотивацията (Kim & Kim, 2018), която от своя страна до голяма степен определя човешкото поведение.

Както се подчертава в теоретичната част на настоящият труд, в мотивационната система на МакКлеланд се открояват четири елемента, един от които е изискванията на средата, а останалите три са мотиви: естествен (свързан с вродена потребност, например естествения мотив за новост), придобит (мотивационна диспозиция, например, мотив за постижение) и актуализиращи (например мотивация за постижения) – които ученият разглежда като ситуационни променливи. Според Д. МакКлеланд (1958) мотивацията за постижение може да се разглежда за действащ се в конкретен момент от време мотив, който се актуализира при определени условия, под въздействието на мотиватор за постижение. Именно тази теория би могла да обясни малката големина на ефекта на мотивацията за постижения върху асертивността в настоящото изследване. Според Мъри обаче, потребността от постижения има обобщен характер и се проявява във всяка ситуация, независимо от нейното

конкретно съдържание. Една от първите концепции за мотивация за постижения, както се изяснява в теоретичния преглед по-горе, е модел за избор на риск, формулиран от Дж. Аткинсън (1964) на базата на модела „личност и среда”, предложен от Курт Левин, който включва разглеждане на взаимодействието между индивида и обществото (Atkinson, 1964)

Направеното допускане в **Пета работна хипотеза**, че ще се установи индиректен ефект на резилианса върху асертивността чрез мотивацията за постижения при изследваните лица, беше потвърдено, доколкото се установява наличие на значим индиректен ефект на резилианса (по STRI-33) върху асертивността.

По отношение на влиянието на издръжливостта върху асертивността чрез мотивацията за постижения, не се установява такъв медиаторен ефект.

Както се коментира в теоретичната част на настоящия труд, П. Якубовски и А. Ланг (1978) публикуват списък на асертивните права, посочвайки необходимостта, от лично предоставяне на време за размисъл и спокойствие. В този контекст обмислянето на постъпките и породилите ги мотиви (впоследствие или предварително), е необходимо условие за ефективност и гъвкавост в поведенческия репертоар. По този начин учените представят конструктът мотивация като предшестваща асертивното поведение.

От друга страна I. Amoako и I. Mahama (2021, с. 246-247) провеждат изследване с извадка от 327 студенти - първа година от пет колежа на образователните институции в Гана, като установяват, че резилианса и академичната самооценка са значителни предиктори за мотивацията за постижения. В резултат от изследването учените препоръчват да се провежда консултиране в рамките на

колежите за образование в Гана, което да се превърне в приоритет.

Изводи

На база на проведеното психологично изследване могат да бъдат направени следните изводи по отношение на българи във възрастовия период на младостта (18 – 28 г.):

- не се установява значима взаимозависимост между възрастта с асертивността, мотивацията за постижения и резилианса при лицата в периода на младостта;

- установява се значима положителна взаимозависимост между асертивност и: мотивация за постижения и резилианс по STRI-33, включително (способност за саморегулация и социална подкрепа (като компоненти на резилианса по STRI-33), его-резилиентност и издръжливост (по BRS) при лицата в периода на младостта. Мотивацията за постижения корелира значимо положително със социална подкрепа, с его-резилиентност и с резилианс по STRI-33, включително със способност за саморегулация при лицата в периода на младостта;

- установяват се значими различия между мъжете и жените по отношение на социална подкрепа и на издръжливостта (по BRS), По-високи са стойностите касаещи значимост на социалната подкрепа от семейството и приятелите при жените в сравнение с изследваните мъже. Значимо по-висока е способността за възстановяване от стресиращите преживявания (издръжливостта) при изследваните мъже в сравнение с изследваните жени;

- установяват се значими различия в издръжливостта (по BRS) на изследваните лица според заетостта им: по-висока е способността за възстановяване от стресиращите

преживявания при лицата в периода на младостта, които работят в сравнение с неработещите;

- установи се значимо влияние на мотивацията за постижения и резилианса върху асертивността при лицата в периода на младостта;

- установява се наличие на значим индиректен ефект на резилианса (по STRI-33) върху асертивността през мотивацията за постижения при лицата в периода на младостта.

Ограничения на изследването

1). Ограничен е броят на изследваните лица, поради обективна невъзможност за изследване на цялостната генерална съвкупност. Увеличаването на обема на изследвания контингент би могло да допълни направеното проучване. Същото условие важи и за броя методики – в едно подобно изследване допълнителният брой използвани инструменти би могъл да доведе до съществени допълнения в уточняването на факторите, влияещи върху асертивността при лица в периода на младостта.

Преодоляването на малкия брой изследвани лица в извадката се постигна, до колкото е възможно, чрез стремежа към събиране на респонденти на случаен принцип, целящо осигуряване на представителност.

2). Възрастта на изследваните лица е ограничена до периода на младостта, което обстоятелство обаче встъпва в ролята на търсен ефект.

Приноси

Като приноси в настоящия труд могат да бъдат посочени:

1). Извършен е задълбочен и подробен анализ от теоретична гледна точка по отношение на структурата,

съдържанието и същността на конструктите резилианс, мотивация за постижение и асертивност.

2). Установено е актуалното състояние по отношение на нивата на резилианс, мотивация за постижения и асертивност в периода на младостта (18 – 28 години).

3). Констатирани са актуални тенденции във взаимозависимостта между резилианс, мотивация за постижения и асертивност при лица в периода на младостта.

4). Проследено е влиянието на резилианса и мотивацията за постижения върху асертивността при лицата в периода на младостта.

5). Установен индиректен ефект на резилианса върху асертивността чрез мотивацията за постижения при лицата в периода на младостта.

Заклучение

В психологичната наука взаимодействието на различни фактори, обуславящи развитието на асертивността сред лицата в периода на младостта, е недостатъчно изучен ракурс.

Авторът на настоящият дисертационен труд академично – творчески се фокусира от една страна върху изследване влиянието на резилианса върху асертивността в периода на младостта, като разглежда мотивацията за постижения в ролята на медиатор между двата конструкта. От друга страна по – задълбочено изследва ролята на мотивацията за постижения и резилианса като фактори за индикация на асертивност. Изясни се ролята на мотивацията за постижения във взаимодействието ѝ с резилианса и асертивността в периода на младостта, предвид хипотетичното определяне на резилиентната съпротива като изначална, основна за личността, а асертивността като висока степен на самоактуализация.

Това е и основанието настоящият труд да претендира за роля в запълването на известни не пълноти в психологичните изследвания в страната ни.

Получените резултати биха могли да допринесат не само в академичен, но и в приложен аспект. Динамиката във всички нива на жизненост в съвременето, предполага развиване на личностно значими умения за справяне и адаптация. Мотивирането за постижения и асертивността подлежат на осъзнато развиване с цел благополучие и израстване, в различни формати – обучения, тренинги, квалификационни курсове и т.н. Полезно е обмислянето на значението и трактовката на изследването в контекста на и на училищната и университетската институция. Защото за пълноценен и щастлив живот е необходима равноценност на релацията „време – личност“, а именно „ то времето е в нас, а ние сме във времето; то нас обръща и ние него обръщаме.“ (Кондарев, 1946, с. 113).

Публикации на автора

Иванова, Д. и Николова, Б. (2017). Психотерапевтични измерения на интервенциите, базирани на осъзнатостта. *Сборник научни доклади от viii национален конгрес по психология, 1* (1), 912–922.

Николова – Христакова, Б. (2021). Склонност към отклоняващо се поведение при тийнейджъри. *Сборник научни трудове от XXX международна научна конференция за млади учени 1* (1), 62–68.

Николова – Христакова, Б. (2022). Асертивно поведение и формиране в детска възраст. *Годишник по психология ЮЗУ „Неофит Рилски“, 13* (2), 247 – 251.

Николова – Христакова, Б. (2022). Психични корелати на мотивацията за постижения. *Годишник по психология ЮЗУ „Неофит Рилски“, 13* (2), 242 – 246.

Николова – Христакова, Б. (2022). Резилианс и конструктно сходни феномени. *Годишник по психология ЮЗУ „Неофит Рилски“*, 13 (2), 234 – 241.

Николова – Христакова, Б. и Мавродиев, С. (2022). Влияние на мотивация за постижения и резилианс върху асертивността в периода на младостта. *Годишник по психология ЮЗУ „Неофит Рилски“*, 13 (2), 363 – 372.

Пенева, И. и Николова, Б. (2015). Изследване на склонността към отклоняващо се поведение при юноши и девойки. *Наука, образование, култура*, 6 (1), 113–118.

Бележки

- ¹ Mavrodiiev, S. (2019). *Osnovi na psihologiyata* [A history of psychology]. SWU Publishing House “Neofit Rilski“.
- ² Cyrulnik, B. (2016). *Groznite patentsa. Da ustoisht i da produlzhish* [The ugly ducklings. To persevere and carry on]. Sofia, "East - West" Publishing House.
- ³ Minchev, B. (2005). *Psihologiya na choveshkoto razvitiie* [Psychology of Human Development]. VFU Publishing house.
- ⁴ Mavrodiiev, S. (2019). *Osnovi na psihologiyata* [A history of psychology]. SWU Publishing House “Neofit Rilski“.
- ⁵ Association, A. P. (2007). APA dictionary of psychology (G. R. VandenBos, Ed.). *American Psychological Association: Washington DC*, 87. doi:10.1037/e404532005-015
- ⁶ Rutter, M. (1985). Resilience in the face of adversity. *British Journal of Psychiatry*, 147(6), 598-611. doi:10.1192/bjp.147.6.598
- ⁷ Garmezy, N. (1971). Vulnerability research and the issue of primary prevention. *American Journal of Orthopsychiatry*, 41(1): pp. 101-116. DOI: 10.1111/j.1939-0025.1971.tb01111.x
- ⁸ Werner, E. E. (1993). Risk, resilience, and recovery: Perspectives from the Kauai Longitudinal Study. *Development and Psychopathology*, 5(4), 503-515. doi:10.1017/s095457940000612x
- ⁹ MILLER, E. D. (2003). Reconceptualizing the role of resiliency in coping and therapy. *Journal of Loss and Trauma*, 8(4), 239-246. doi:10.1080/15325020305881
- ¹⁰ Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events?. *American Psychologist*, 59(1), 20-28. doi:10.1037/0003-066x.59.1.20
- ¹¹ Henderson, N. (2013). Havens of resilience. *Educational Leadership*, 71(1), 22-27. <https://www.ascd.org/el/articles/havens-of-resilience>
- ¹² Aleksandrova, L.A. (2004). K kontseptsii zhiznestoykosti v psihologii [To the concept of resilience in psychology]. *Siberian psychology today: a collection of scientific papers*, (2), pp. 82–90.
- ¹³ Makhnach, A.V. & Laktionova, A.I. (2013). Lichnostnyye i povedencheskiye kharakteristiki podrostkov kak faktor ikh zhiznesposobnosti i sotsial'noy adaptatsii [Personal and behavioral

characteristics of adolescents as a factor in their viability and social adaptation.]. *Psikhologicheskiy zhurnal*, 34 (5), 69–84.

¹⁴ Zabelina, Ye.V. & Kuznetsova, D.K. (2015). Ponyatiye psikhologicheskoy rezil'yentnosti: osnovnyye teorii [The concept of psychological resilience: basic theories]. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Psikhologiya i pedagogika*, (1), 10 – 13.

¹⁵ Shubnikova, Ye.G. (2019). Razvitiye preventivnoy pedagogiki v Rossii i za rubezhom [Development of preventive pedagogy in Russia and abroad.]. *Psikhologiya i sotsial'naya pedagogika: sovremennoye sostoyaniye i perspektivy razvitiya: sbornik nauchnykh statey po materialam VIII Vserossiyskoy nauchnoprakticheskoy konferentsii. Chuvashskiy gosudarstvennyy universitet im. I.YA. Yakovleva*, 110–118.

¹⁶ Khekkhauzen, X. (2001). *Psikhologiya motivatsii dostizheniya* [Psychology of achievement motivation.]. Sankt Peterburg, Rech Publishing House.

¹⁷ Alberti, R.E. & Emmons, M.L. (1971). *Your perfect right: A guide to assertive behavior*. California: Impact.

¹⁸ Wolpe, J. (1973). *The practice of behavior therapy*. New York: Pegamon Press.

¹⁹ Fensterheim, H. G. (1972). Progress in group and family therapy. edited by Clifford J. Sager and Helen Singer Kaplan. London: Butterworth, for Brunner/Mazel, New York. 1972. pp. 935. *British Journal of Psychiatry*, 123(572). doi:10.1192/bjp.123.1.124

²⁰ Alberti, R.E. & Emmons, M.L. (1971). *Your perfect right: A guide to assertive behavior*. California: Impact.

²¹ Jakubowski-Spector, P. (1973). Facilitating the growth of women through assertive training. *The Counseling Psychologist*, 4(1), 75-86. doi:10.1177/001100007300400107

²² Deluty, R. H. (1979). Children's action tendency scale: A self-report measure of aggressiveness, assertiveness, and submissiveness in children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 47(6), 1061-1071. doi:10.1037/0022-006x.47.6.1061

²³ Wolpe, J. (1973). *The practice of behavior therapy*. New York: Pegamon Press.

²⁴ Peneva, I. & Kidikov, G. (2017). Asertivnostta pri uchenitsi ot gorna uchilishtna vŭзраст [Assertiveness in students of upper school age]. *Challenges and prospects for modern psychology. Collection of*

reports. Sofia: University Publishing House "St. Kliment Ohridski", 145-152.

²⁵ Peneva, I. & Krūstev, I. (2014). *Lichnost i asertivnost v biznesa* [Personality and assertiveness in business.]. SWU Publishing House "Neofit Rilski".

²⁶ Mavrodiev, S. (2020). Socio-psychological analysis of the crisis situations. the effect of the coronavirus pandemic on Bulgarians. *Psychological Thought*, 13(1), 1-11. doi:10.37708/psyc.v13i1.487

²⁷ Mavrodiev, S. (2020). Socio-psychological analysis of the crisis situations. the effect of the coronavirus pandemic on Bulgarians. *Psychological Thought*, 13(1), 1-11. doi:10.37708/psyc.v13i1.487

²⁸ Block, J., & Kremen, A. M. (1996). IQ and ego-resiliency: Conceptual and empirical connections and separateness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, pp. 349-361.

**SOUTH-WEST UNIVERSITY „NEOFIT RILSKI”
BLAGOEVGRAD
FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF PSYCHOLOGY**

T H E S I S A B S T R A C T

for awarding the educational –scientific degree

"Doctor of Psychology"

in Scientific Area 3. "Social, Economic and Legal Sciences";
Professional direction 3.2 "Psychology", Scientific specialty "
Pedagogical and age psychology"

ON TOPIC:

**“RESILIENCE, MOTIVATION FOR ACHIEVEMENTS
AND ASSERTIVENESS IN YOUTH PERIOD
(18 – 28 YEARS)”**

Author: Nikolova-Hristakova, Boryana Emilova

Supervisor: Associate Professor Doctor of Sciences
Mavrodiiev, Stoil Lyubenov

Blagoevgrad

2023

The dissertation is 212 pages long and contains as follows: introduction, three chapters, results and discussion, conclusions, limitations of the study, contributions, conclusion, author's publications, sources and notes. Information is visualized in the form of 31 tables and 5 graphs. The total number of sources used is 310, of which 142 (including 3 electronic) in Cyrillic and 168 (including 6 electronic) in Latin.

The dissertation and defense materials are available in room 1349.

The defense of the dissertation will take place on 06/08/2023 at 12:00 p.m. in room 1412 of South-West University "Neofit Rilski" in an open public meeting before a Scientific Jury composed of:

Assoc. Prof. Ivan Dimitrov Krastev, Ph.D.

Assoc. Prof. Bilyana Boykova Yordanova, Ph.D.

Prof. Rumens Ivanov Stamatov. Ph.D., D.Sc.

Prof. Rumyana Bozhinova Manova, Ph.D.

Assoc. Prof. Petar Kirilov Neshev, Ph.D.

Introduction

"It went towards them with its head bowed to show them that it is ready to die. And then he saw his own reflection in the water: the ugly duckling is gone turned into a beautiful white swan..."

By Hans Christian Andersen (1805-1875),
The ugly Duckling

How does one learn to "live again" after being dealt a painful blow? Children who have experienced trauma not only manage to withstand the trials, but thanks to them even build up, growing up as resilient, successful and human individuals. But how does this happen? A categorical answer does not yet exist. But given the statement that "psychology is unique, very different from all other sciences ... very colorful" (Mavrodiiev, 2019, p. 11) and betting on the idea that simplified interpretation options lead to the study and justification of complex bio-psycho-social phenomena, in the present work an attempt will be made to clarify probable mechanisms producing a full and happy life. The emphasis in the explanatory model is placed on three psychological constructs – resilience, achievement motivation and assertiveness, considering each of them individually, but also comprehensively, in their role as a progressive engine of human growth.

In the role of starting point of the present work, the descriptive phrase of Boris Siryulnik "It is not about jumping back to the same place as if nothing happened, but a little to the side in order to move forward..." (Siryulnik, 2016, p. 12). The author refers to the dimensions of resistance and resilience, namely the personal or social-system ability for positive and sustainable development, despite difficulties. As a factor in the manifestation of resilience, interest represents the motivation for achievement. Besides the numerous psychological interpretations of this construct, it is also possible to outline it

as a catalyst in the development/building of assertiveness in the young person. Regardless of the angle of interpretation of the above-mentioned constructs - as independent personal education or part of a system structure, it is important to consider that each one of them is subject to conscious development for the purpose of well-being and growth. When it comes to conscious upgrading, according to humanistic representatives of psychology, age is not determined to be a factor. But from the perspective of a longer period of fulfilling and happy life, as a sensitive period for mastering and developing resilience and assertiveness, adolescence and youth could enter. The reasons for this clearly stand out in the views of Boris Minchev (2005), according to which "Youth is a sensitive period of moral and personal development... During youth, the individual acquires a real opportunity to become the subject of his own development. In childhood, something develops in him, it is "suffered", the individual becomes a "witness" of the changes in his life, but rarely experiences himself as their "author". During adolescence, and even more so during youth, the imperatives "to take your destiny in your hands", to start the implementation of a large-scale "life plan" are perceived (Minchev, 2005, p. 64)¹.

The present dissertation focuses precisely on these issues, *aiming to examine* resilience, achievement motivation, and assertiveness, as well as their interrelationships, in the period of youth.

The subject of psychological research consists in researching and establishing the influence of resilience and achievement motivation on assertiveness.

The individuals, the study contingent, were randomly selected from across the country. The only limitation is the age range - from 18 to 28 years old. The total number of subjects was 336. The study was conducted online in the period

September 1, 2021 to March 31, 2022, due to the spread of the COVID pandemic.

Product Users:

- teachers, educators, parents,
- experts working in the field of psychological counseling and therapy,
- scientists working on the topic.

The actuality of the topic consists in both the academic value of the results of the studied constructs and the significance in terms of the applied aspect. In the contemporary way of life, regardless of the field of realization, adaptability, endurance and communication skills are not just important, but vitally necessary and ensure a fulfilling and happy life. The need for self-knowledge and self-reflection as the basis of a self-actualizing personality is significant from ancient times to today: "Know yourself and you will know the Universe and the Gods" (Mavrodiev, 2019, p. 8)².

Chapter One. Theoretical formulation of the studied psychic constructs - resilience, motivation for achievements and assertiveness

1.1. Resilience

1.1.1. Conceptualization of the Resilience Construct

In paragraph 1.1.1 of the dissertation, various concepts are discussed regarding the definition of resilience. The dynamics in the development of theoretical and empirical research suggests differences regarding the definition and operationalization of the concept "resilience" (Kaplan, 1999; Olsson et al., 2003). Some authors define resilience as an individually specific personality characteristic (Davidson et al., 2005), while the majority of scientists consider it as the so-called "ego-resilience" - an innate dynamic property expressed in the ability to overcome adverse life circumstances under the

changing interaction of vulnerability factors and protective factors throughout the life cycle (Cicchetti & Garmezy, 1993; Masten, 1994; Masten & Coatsworth, 1998; Rutter, 1990).

In terms of common definition, resilience is seen as adaptation and quality coping despite experiencing adversity, hardship or trauma. The ability to progress despite the presence of negative stressors refers to the concept of "resilience" (Tugade & Fredrickson, 2004, pp. 320-333).

The American Psychological Association (APA) gives the following definition of resilience: "the process and outcome of positive adaptation to difficult or challenging life events, primarily through mental, emotional, and behavioral flexibility and adjustment to internal and external demands." (Association, A.P., 2007, p. 87)³.

1.1.2. Resilience and structurally similar phenomena

Paragraph 1.1.2 presents a theoretical development and correlation of the construct "resilience" with different but similar categories (endurance, emotional stability, tolerance, resistance to stress, etc.). Attention is also paid to the ratio of resilience and its opposite personality-behavioral manifestations - conservatism, rigidity, imbalance, inertia, conservatism.

1.1.3. Resilience and ego-resilience

In paragraph 1.1.3 of the dissertation, an attempt is made to distinguish the concepts of "ego-resilience" and "resilience".

In the theoretical analysis of the definition of "resilience", it is noticed that both Russian and Western European and American scientists consider it simultaneously as viability and sustainability (M. Rutter, 1985, c. 603;⁴ Garmezy, 1971, pp. 101-116;⁵ E. Werner, 1993, c. 503 – 507;⁶ E.D. Miller, 2003, c. 239 – 244;⁷ Bonanno, 2004, c. 21 – 27⁸; Henderson, 2013, c. 27⁹; Alexandrova, 2004, c. 89¹⁰; Makhnach and

Laktionova, 2013, c. 72 – 78¹¹; Zabelina and Kuznetsova, 2015, c. 12¹²; Shubnikova, 2019, c. 117¹³). It follows from this that researchers attribute to the term "resilience" wider possibilities: not only the ability of a person to overcome adverse life circumstances, as well as the ability to recover and use all possible internal and external resources for this, but also the ability to life to be lived in all its manifestations, the ability of a person to exist and develop.

L.V. Budarina dwells on the main difference between resilience and ego-resilience and notes that resilience is a personality trait that is formed throughout life, and resilience is a process of reaction to a problem and is formed upon its immediate occurrence (Budarina, 2018, p. 320 -323). The author of the present work focuses on this particular interpretation.

1.1.4. The family – a factor for building resilience

In this paragraph (1.1.4.), the focus is on the family in its role as an important factor for the formation and development of resilience, or exactly in the opposite direction - a risk factor for the development of the viability of the child and mature adult (Nikolova-Hristakova, 2022, pp. 234 – 241).

1.1.5. Resilience as a factor for counteracting the negative phenomena of the social environment in the period of adolescence and youth

In paragraph 1.1.5., the focus is on identity formation and its role as the young person's 'internal filter' in relation to resilience.

1.1.6. Personality characteristics of individuals with a high level of resilience

Paragraph 1.1.6 reviews various positions and research related to high levels of resilience. The multitude of theories and researchers regarding resilience lead to its modern conceptualization, according to which family aspects, social

and environmental environment, cultural makeup and individual qualities, viewed in dynamic harmony, occupy an equally important place in the manifestation of resilience. This gives reason to consider that resilience is a multidimensional construct.

1.2. Achievement motivation

1.2.1. The concept of "motive"

In paragraph 1.2.1, considering human motivation as a mental phenomenon, the author points out that researchers face many difficulties. The main one is the distinction between the concepts of "motive" and "motivation", which a number of authors associate with the differences in the interpretation of the terms in different concepts of motivation (Leontiev, 1971, pp. 97 - 112; Vilyunas, 2006 , pp. 88-101; Ilyin, 2006, pp. 52-120). It is emphasized that currently there are a large number of definitions of the concept of "motive", the content and scope of which vary depending on which author interprets it. The variety of definitions is related to different approaches to motivation.

1.2.2. Motivation

This paragraph of the dissertation briefly examines different approaches in explaining the construct 'motivation'. The many approaches to the definition of motivation can be divided into two areas. Within the framework of the structural approach, motivation is understood as a set of factors or motives that guide human activity. Within the framework of the second direction, motivation is considered as a dynamic formation, process, mechanism.

1.2.3. A dispositional approach to the study of motivational differences

In paragraph 1.2.3. the author overviews the dispositional approach and emphasizes that in a number of works the motive is considered as a personality trait, character

trait or disposition. All points of view can be combined in two different directions of understanding of "motive": motive as an external stimulus and motive as an internal representation.

1.2.4. A history of the development of achievement motivation concepts

In paragraph 1.2.4. and subsections (1.2.4.1 - 1.2.4.7) the development of the concept "motivation for achievement" is examined through the eyes of different directions and authors.

1.2.4.1. The achievement motivation construct

The concept of "need for achievement" appeared for the first time in the classification of G. Murray in 1938, who isolated achievement motivation as one of the 20 needs, but at the same time in further research (mainly in the works of J. Atkinson, D. McClelland, X. Heckhausen) it receives serious attention. According to Murray, this need has a generalized character and manifests itself in any situation, regardless of its specific content.

Concepts appeared in Levin's school, which were later actively used by researchers in the field of achievement motivation. In Hoppe's work on "success and failure", the concept of the level of demands has taken an important place in the study of motivation. Heckhausen (2001) points out that the concept of "aspiration level" means, first, "... the target setting in relation to the already known, more or less mastered and resolved problem, and this setting (goal) itself is internally accepted by the subject' (as Hoppe understands it), and secondly, '... a stable property, a quality of the individual that plays a decisive role in self-evaluation of existing abilities and achieved results' (Heckhausen, 2001, p. 118¹⁴).

According to D. McClelland (1958), the achievement motive suggests that a certain activity is performed better because of the intrinsic pleasure of improving one's own performance. Achievement motivation - this is an achievement motive triggered at a specific moment in time, which is updated

under certain conditions, under the influence of an achievement motivator. Achievement motivator is that incentive that allows a person to derive satisfaction from a successful activity for its own sake or from demonstrating to others the ability to do something even better.

1.2.5. Contemporary cognitive theories of achievement motivation

In paragraphs 1.2.5.1. – 1.2.5.5. achievement motivation is considered through the prism of modern cognitive theories - Seligman's attributional style, Karel Dweck's sociocognitive approach, Skinner's perceived control theory, A. Bandura's social-cognitive theory, E. Deci's and K. Ryan's self-determination theory (Self-Determination theory – (SDT)).

1.2.6. Psychometric models of achievement motivation

Paragraphs 1.2.6.1 and 1.2.6.2 discuss the psychometric models of achievement motivation "The Onion Model" by H. Schuler and the Polymodal Model of Achievement Motivation and Failure Avoidance by Dorfman and Fenogentova.

1.2.7. Psychological characteristics of persons with a pronounced motivation for achievement and fear of failure

Paragraph 1.2.7 examines psychological studies and ideas related to the position of the phenomenon of "achievement motivation" in the personality structure and its relation to personality-structural blocks. Attention is paid to psychological theories looking for correlations between achievement motivation and various personal characteristics and traits (Nikolova-Hristakova, 2022, pp. 242-246).

1.2.8. Peculiarities of achievement motivation in men and women

Paragraph 1.2.8 draws attention to the specifics of achievement motivation in relation to gender. It is clarified that numerous authors have worked on the study of the peculiarities of the development of achievement motivation in men and

women. The analysis of the literature shows that the data of different authors on this issue are quite contradictory.

1.2.9. Measuring achievement motivation. Popular measuring scale

Paragraph 1.2.9. clarifies the existing two main methods for the diagnosis of achievement motivation: projective tests and self-report methods (questionnaires). Projective methods are said to measure the strength of implicit achievement motive, while questionnaires aim to measure self-attributed motive. The strength of the implicit motive for achievement is judged by the indicator "need for achievement". Popular nomothetic scales for measuring achievement motivation are also reviewed.

1.2.10. A brief description of the methodologies aimed at researching achievement motivation

A number of popular scales for the psychological study of achievement motivation are discussed in paragraphs 1.2.10.1. to 1.2.10.7 – questionnaire "Motivation for success and fear of failure" by Rean; questionnaire "Need for achievements" Yu. M. Orlov; questionnaire "Motivation, Gambling, Social Prestige" (MAC) M.L. Kubishkina and others.

1.3. Assertiveness

1.3.1. Conceptualization of the constructs "assertiveness" and "assertive behavior"

The term "assertiveness" comes from "assertive" (from the English). The analysis of the definitions of assertiveness and assertive behavior proposed by various authors reflects the development of views on the nature of these constructs.

1.3.1.1. Assertiveness

In paragraph 1.3.1.1. an overview is made regarding the genesis and development of the concept of "assertiveness". The theories of Andrew Salter (Salter, 1949) and later Vera Capponi and Tomas Novak (Capponi and Novak, 1994; Capponi and Novak, 1995) are examined, which consider assertiveness as a

personality characteristic and define it as autonomy, independence from external influences and ability to self-regulate behavior. Attention is drawn to Al. Bandura (Bandura, 1969) who believes that the main manifestations of assertiveness are a sense of self-worth, the desire to make individual decisions in life and to take responsibility for them.

Lazarus is cited as the author who first defined assertiveness as the ability to say "no", to openly state and demonstrate: one's own requests, positive and negative emotions, to establish contacts, to start and end conversations (Lazarus, 1973).

It is noted that Sue Bishop considers assertiveness as a prerequisite for behavior based on personal responsibility and respect for the rights of others (Bishop, 2006).

Emphasis is placed on the thesis of R. Alberti and M. Emmons (1971), who introduced the concept of "non-assertiveness" as opposed to the concept of "assertiveness". Because assertiveness involves self-expression and not violating the rights of others, then nonassertiveness can take one of two forms: aggressiveness or submissiveness (Alberti & Emmons, 1971).

1.3.1.2. Assertive behavior

In paragraph 1.3.1.2., looking at different definitions of assertive behavior, the author expresses his own point of view, indicating a specific generalization relevant to his views on assertive behavior.

R. Alberti and M. Emmons offer the following definition: "Assertive behavior is behavior that promotes equality in human relations, allows you to act in your own interests, defend yourself without undue anxiety, express sincere feelings, exercise personal rights, without denying the rights of others" (Alberti & Emmons, 1971, p. 7)¹⁵.

Assertive behavior is also defined as "one's own expression of any emotion rather than concern for another

person" (Wolpe, 1973, p. 81)¹⁶; as "action aimed at expressing one's intentions, statements about who I am, what I think and feel" (Fensterheim, 1972, p. 161)¹⁷; as effective social behavior directed at problem solving (Goldfried & Goldfried, 1975, p. 212); as direct, non-hostile, non-coercive expression of thoughts, feelings, opinions and desires (Alberti & Emmons, 1971;¹⁸ Jakubowski-Spector, 1973, p. 75-86;¹⁹ Deluty, 1979, p.1061-1071²⁰).

The analysis of the above views gives grounds for the conclusion that a definition of the constructs "assertiveness" and "assertive behavior", the most comprehensive, and at the same time concretely synthesized, is indicated in the "Bolshoi psychological dictionary" (Bolshoi psychological dictionary, 2004, p. 40), namely: "Assertiveness is the ability of a person to defend his rights with confidence and dignity without violating the rights of others. Assertive behavior is direct, open behavior that is not intended to harm other people."

1.3.2. Deploying the Term Assertiveness

Paragraph 1.3.2 provides a historical overview identifying different approaches to the study of assertiveness. In them, the construct is considered according to the specifics of the socio-economic conditions in a specific society for the corresponding time slice.

1.3.3. Assertiveness in psychology

This paragraph reviews the psychological interest in assertiveness that dates back to the mid-twentieth century. In the process of their professional activity, psychologists and psychotherapists find that a large number of patients suffering from depressive and neurotic disorders have characteristic deficits in communication and experience self-doubt and loneliness. It is this assumption that activates interest in the search for ways to overcome uncertainty and pushes experimental studies in the field of assertiveness (Labunovsky, 1999, pp. 207-208).

The experimental study of the construct is related to clinical practice and, more specifically, to the scientific developments of Andrew Salter - an American psychologist and psychotherapist, a pioneer in the study of assertiveness. The researcher tries to offer a theoretical explanation of his research and synthesizes his experience and practice in his work. "Conditioned reflex therapy" (Conditioned Reflex Therapy) (Salter, 1949/2002).

In the 1960s, J. Wolpe (a psychiatrist) created programs that became popular among practicing clinical psychologists and psychiatrists in America. Given the fact that he is a follower and student of Salter, in his developments he uses Salter's main ideas, but presents them developed and enriched. Wolpe adopts the view of his mentor, namely that the central characteristic of an assertive personality is the ability to spontaneously and openly express emotions and feelings, and defines assertiveness as "socially justified verbal or motor expression of one's feelings" (Wolpe, 1973, p. 81)²¹. Enrichment in Wolpe therapy addresses the root cause and source of non-assertiveness. In the course of his clinical practice, the psychiatrist recognizes that an important role in the genesis of self-doubt is played by the social fear experienced by a person in a specific situation. He is of the opinion that once generated, such fear is later associated with social situations with a similar context and is thus heightened and self-reproducing. In turn, the fear of falling into such a situation lowers the chances of success, and failure increases the fear. These principles are the basis of Wolpe's assertiveness therapy, which aims to relieve social fears and maintain a high level of self-esteem despite setbacks in life (Wolpe, 1969/1990, pp. 167-175).

Wolpe's colleague for several years was A. Lazarus. He is a clinical psychologist and also practices behavioral therapy. As a result of their cooperation, the creation and publication of a scientific paper, which included the first questionnaire for the study of assertiveness, was also included.

The questionnaire was designed to assess the level of insecurity and interpersonal deficits of patients with mental disorders and was designed specifically for clinical practice (Wolpe & Lazarus, 1966).

In his clinical activity, A. Lazarus places emphasis on processing aggression in socially acceptable aspects. He defines assertive behavior as "social competence." The lack of social competence represents a lack or lack of behavioral strategies that produce full orientation in social reality, poor behavioral repertoire, inadaptability, rigidity. Lazarus calls the lack of behavioral alternatives a "social deficit" and points to it as one of the main causes of insecurity. In his "multimodal therapy," Lazarus works on correcting deficits and mastering social competence. Mastering the habits indicated by him are the first, but not the only, condition for the presence of assertiveness in the personality. Another important aspect is the distinction between aggressive and assertive behavior, as it is necessary to avoid aggressive manifestations (Lazarus, 1973, pp. 697-699).

European clinical psychologists also concentrated on non-assertiveness as a condition for the genesis of mental disorders. German psychologists Rita and Rüdger Ulrich (1978) point out that a primary role in the emergence of self-doubt is played by feelings of shame and guilt. To support their assumptions, they conducted their own experimental study and obtained positive results from the factor analysis of the data obtained.

1.3.4. Assertiveness as a means of protecting personal rights

1.3.5. Assertiveness as a means of self-development and self-realization

In paragraphs 1.3.4. and 1.3.5; it is clarified that the concept of "assertiveness" gained popularity in the last three decades of the 20th century, outside of clinical practice, in connection with socio-economic relations and with growing feminist public attitudes. The creation and development of trainings and assertive trainings aimed at activation of personal potential is examined in detail.

1.3.6. Assertiveness as a personal quality

There are heterogeneous positions related to the structure and constituent components of assertiveness. Some authors are united around the assumption that assertiveness is a single-component personality construct and use the term "assertiveness" as a synonym for "assertiveness" or "confidence". According to the supporters of the other extreme position, assertiveness is a polymodal phenomenon of the psyche, covering several separate qualities of the personality.

These distinctions in the author's positions related to the composition of assertiveness are reflected in its positioning in the personality structure. Supporters of the thesis, according to which assertiveness takes the role of a single-component personality phenomenon, most often present it as part of a specific personality property.

R. Bar-on (1997) attributes it to the structure of emotional intelligence, for example. By "assertiveness" G. Bardier (2007) understands a manifestation of tolerance. Adopting the same position, O. Podivipova (2008) adds in detail that assertiveness is tolerance in a conative aspect. V. Shapovalov (2008) accepts assertiveness as a component of competitiveness. Some supporters of the five-factor personality model examine assertiveness as an extraversion element. P. Costa and R. McCray (1992) isolate assertiveness as one of the

structural manifestations of extraversion, together with sociability, warmth, the search for positive emotions and excitement.

There are also opinions of authors who consider that it is not appropriate to relate assertiveness to a specific personality substructure, due to the fact that it is a multi-component personality trait and is in contact with different personality spheres. I. Peneva and G. Kidikov consider assertiveness to be a "complex, multi-component personal quality, which position is proven through statistical (factor) analysis." (Peneva and Kidikov, 2017, p. 147)²².

Assertiveness, considered as a complex personality quality, implies the presence of a certain number of forming elements and/or the presence of a structure. In relation to its content fragments, the different authors maintain characteristic positions, different from each other.

A. Salter (1949/2002), the author of the first assertiveness concepts, highlights expressiveness, emotionality and spontaneity in speech and actions as constituent components. His follower J. Wolpe (1969/1990) builds on the components outlined by Salter, adding to them the ability to actively navigate life and a high degree of self-esteem, in their role as tools for overcoming social fear.

S. Stepanov (Stepanov, 2006) defines assertiveness as a personality trait, describing it as a self-regulation skill, autonomous and independent of external assessments and influences. The author adds that in this sense assertiveness and self-sufficiency are similar concepts.

It becomes clear that this part of the researchers of the construct mainly focuses on the attitude of the assertive individual towards himself. The addition of the concept of assertiveness in relation to the relationship "assertive person - society" was realized at a later stage by J. Lange and P. Jakubowski (Lange & Jakubowski, 1976). According to these

authors, assertiveness includes: protection of personal rights, expression of thoughts, emotions and direct statement, honestly and openly, without violating the rights of others. Analyzing the nature of these rights, Jakubowski defines assertiveness as the protection of one's own rights, without violating the rights of others (Jakubowski-Spector, P., 1973, pp. 75-86).

Peneva and Krūstev (2014) express the opinion that motivation, without conditions, occupies a leading position in the personality structure. It dynamically interacts with the main personal characteristics, formations and properties - character, personal direction, abilities, emotional repertoire, mental processes, abilities and skills. The driving force of behavior and activity, namely motives, undoubtedly determine assertiveness and assertive behavior, and this fact is sufficient reason for the presence of the motivational element in the system of assertiveness. The authors also outline assertiveness as a content structure with four components, detailed and logically explained: a cognitive component, an affective component, a motivational component, and a behavioral component of assertiveness (Peneva & Krūstev, 2014, 111 – 127²³).

1.3.7. Mediation of assertiveness

Significant dependence of assertiveness on willingness to cooperate, conscientiousness and level of culture of the individual, reveal M-A.Bouchard, F. Lalonde and M. Gagnon (1988).

Assertive behavior has been found to be mediated by communication skills. In this sense, assertive behavior can be learned by developing these skills. Social support and the internal locus of control contribute to the development of communicative skills, from which it follows that they also indirectly contribute to the development of assertive behavior (K. Kukulcu et al, 2006). Self-regulation predisposes children to assertiveness and less aggressive responses (Ganesalingam et al, 2006).

1.3.8. Learning in childhood

Paragraph **1.3.8.** examines the formation of assertive behavior in childhood, as a mediating aspect for the development of assertiveness. Information from conducted trainings and research by foreign authors related to the formation and development of assertiveness in childhood is also presented (Nikolova-Hristakova, 2022, pp. 247-251).

1.3.9. Relationship of Assertiveness to Learning in School and University

Paragraph 1.3.9 presents research results related to the "assertiveness-learning" relationship.

1.3.10. Assertiveness and the importance of age, gender, education and experience in assertive training

The purpose of a study by S. Kilkus (1993) is to determine how the level of assertiveness is related to factors such as age, gender, work experience, level of education and previous experience of participation in assertiveness training. Regarding the gender factor, the results of this study confirm the point of view of many other authors - although men are considered more assertive, the differences are statistically insignificant. When comparing levels of assertiveness in the context of factors such as age and length of service, it appears that the oldest and most experienced nurses (over 60 years of age and with over 40 years of experience) have the lowest level of assertiveness.

Along with the increase in the level of education, the level of assertiveness also increases. Nurses who have earned a bachelor's degree have higher assertiveness skills than other professionals with less education. Individuals with academic degrees (masters, doctors) have the highest indicators of assertive behavior. These differences are statistically significant. The fact that a low level of education contributes to

a person's lack of assertiveness is also proven by other authors (Mueen et al, 2006).

S. Kilkus (1993) found that nurses who specialized in areas of medicine associated with more independent staff behavior had the highest levels of confidence. At the same time, nurses who had previously received assertiveness training showed higher levels of assertiveness. This fact supports the almost universal call in the literature for greater use of assertiveness training.

Croom W. Association confirms the assumption that assertive leaders cause neither mental nor emotional harm to the employees with whom they interact. Moreover, they see their mission in the development of an organization that not only brings profit, but is also a desirable place to work for its employees (Sheinov, 2015, p. 34).

1.3.11. Conclusions

The analysis of various studies of assertiveness and assertive behavior allows us to draw the following conclusions:

- The concepts of "assertiveness" and "assertive behavior" developed in the psychological tradition are presented in the following definition: "Assertiveness is the ability of a person to defend his rights confidently and with dignity, without violating the rights of others. Assertiveness is direct, open behavior that does not aim to harm other people" (Bolshoi psychological dictionary, 2004, p. 40).
- Assertive behavior is the most constructive way of interpersonal interaction, which is an alternative to destructive ones - manipulation and aggression.
- Assertive behavior is situational, i.e. a person can be assertive in one situation but non-assertive in another.
- Ethnic and cultural factors have a significant impact on the manifestations of assertive behavior.

- An individual's family and upbringing in a family and school environment influence assertiveness.
- Assertive behavior is mediated by: the higher level of education and culture of the person, communication skills, independent behavior, willingness to cooperate, conscientiousness, passing assertiveness training.
- Learning assertiveness in childhood implies less aggressive reactions and better self-regulation.
- Leadership style affects the development and assertiveness of employees.
- Extroverted teachers and university professors are perceived by students as more assertive individuals.

The theoretical review of the considered constructs, in their role as positive components of the prosperous personality (without claims for exclusive comprehensiveness), largely clarifies the interest in them of the author of the present work. Another serious motive for the study of resilience, motivation for achievements and assertiveness in the period of youth is their level and their mutual influence in the personal repertoire of young people in Bulgaria in the conditions of the crisis/post-crisis period, given the global pandemic of COVID-19. According to Mavrodiiev (2020), it is extremely important "to outline some issues of social and personal functioning during the crisis situation, to make a psychological analysis of the phenomenology of experiences" (Mavrodiiev, 2020). With a certain degree of probability, it is possible that the present study will contribute to the disclosure of resilience, achievement motivation and assertiveness and their mutual influence as reliable personal aspects supporting "growth, awareness, rethinking of values, priorities and goals, the formation of new qualities and competencies" (Mavrodiiev, 2020)²⁴ when experiencing a crisis.

Chapter Two. Research Design of the Psychological Study

2.1. Purpose of psychological study

The purpose of the psychological research is the study of resilience, motivation for achievements and assertiveness, as well as their mutual influence, in the period of youth (18-28 years).

2.2. Researched contingent

The study was conducted online in the period from September 1, 2021 to March 31, 2022, due to the spread of the COVID pandemic. The subjects of the study were randomly selected from across the country. The only limitation is that they must be between the ages of 18 and 28. The total number of researched persons is 336. Through the use of data processing methods – descriptive statistics and frequency analysis, the following data are presented: the average age of the researched persons is 23 years ($M=23.12$; $SD=3.207$), of which 14.6% are aged 18, 12.5% - aged 24, 11.9% - aged 22, 10.7% are the shares of persons aged 23 and 28, 9.2 % are the shares of persons aged 25 and 27, 6.8% is the share of persons aged 21, 6% - of persons aged 26 and 4.2% are the shares of persons aged 19 and 20 years

The percentage distribution of the surveyed persons is as follows: according to employment - 51.8% of the surveyed persons are not working, while 48.2% are working; according to education - 57.4% have up to secondary education, and 42.6% - with a higher or higher degree of education according to gender - 56% of the surveyed persons are women and 44% - men.

2.3. Subject of psychological study

The subject of the current psychological research is the study of the three mental constructs - resilience, motivation for achievements and assertiveness, as well as their mutual influence, in adults up to the age of 28.

2.4. Tasks of psychological research

2.4.1. Organizational tasks

1). Determining the way to select the persons who will participate in the research and selecting and preparing the questionnaires;

2). Systematization of the theoretical-methodological foundations for the relationship between assertiveness, achievement motivation and resilience. This task could be differentiated into several subtasks:

2.1.) Analysis of the considered constructs;

2.2.) Establishing the specificity of the psychological measurement of resilience;

2.3.) Research and reference of literature on the considered mental constructs: resilience, achievement motivation and assertiveness.

2.4.2 Scientific and research tasks:

3). Examination of the interrelationships between the studied constructs;

4). Study of the factors that influence assertiveness in the subjects.

A theoretical approach and statistical analysis are applied in the construction of the presented work and the empirical verification.

2.5. Hypotheses of the psychological study

2.5.1. Basic hypothesis

The establishment of a significant interdependence between resilience, achievement motivation and assertiveness among the individuals of the studied contingent is assumed.

2.5.2. Working hypotheses

Working hypotheses No.1: It is assumed that a significant interdependence will be established between age

and: assertiveness, achievement motivation and resilience in the subjects.

Working hypothesis No. 2: It is assumed that significant gender differences will be found in relation to: assertiveness, achievement motivation and resilience among the individuals of the studied contingent.

Working hypothesis No.3: It is assumed that significant differences will be found in the levels of assertiveness, achievement motivation and resilience between working and non-working individuals in the studied contingent.

Working hypothesis No.4: It is assumed that a significant influence of achievement motivation and resilience on assertiveness will be found in the subjects.

Working hypothesis No.5: It is assumed that an indirect effect of resilience on assertiveness through achievement motivation will be found in the individuals of the studied contingent.

2.6. Methodology and methodological tools for conducting and measuring the research

To process the results obtained from the psychological questionnaires, the following statistical methods were used in SPSS - v. 19:

- descriptive statistics, frequency analysis;
- Pearson correlation analysis;
- T-test for two independent samples;
- linear regression analysis,
- as well as mediation analysis (in Process v. 4.0 and AMOS v. 19).

In accordance with the purpose of the present study, the following psychological tools were used:

2.6.1. ER89 Ego-Resilience Research Scale

The ER89 Scale (Block & Kremen, 1996)²⁵ for measuring ego-resilience was adapted for Bulgarian conditions by Zhelyazkova-Koinova, Misheva-Aleksova and Chervenкова (2010, pp. 165-176) with 541 persons aged 18 to 76.

The scale covers categories such as curiosity and openness to experience, social skills, quick recovery of emotional balance, etc.

According to Zhelyazkova-Koynova, Misheva-Aleksova and Chervenкова (2010, pp. 165-176), the Bulgarian version of the ER89 is a reliable, valid and informative psychometric instrument. The scientists, after a factor analysis, accepted the one-factor solution, and the study of the internal consistency of the Bulgarian version of ER89 shows that the scale is characterized by good internal consistency - $\alpha = 0.76$. This result is identical to that obtained by the authors during the validation of the test - $\alpha = 0.76$ (Block & Kremen, 1996, pp. 349-361).

2.6.2. The State Trait Resilience Inventory (STRI-33) questionnaire for resilience research

The State Trait Resilience Inventory (STRI-33) was developed by Chok Hiew (Hiew, Resilience: Development and Measurement, 1998) as a modification of E. Grotberg's Resilience Checklist, which measures resilience as a trait and a process (Grotberg, 1995).

The adaptation of the STRI-33 questionnaire by Nedeva and Stoyanov (2019, pp. 428–435) was conducted on adult men and women. It consists of 15 items that are evaluated on a Likert scale from 1 - "definitely disagree" to 5 - "definitely agree", and the instruction to the person under investigation is to evaluate how he feels at the present moment (Nedeva, 2019, with . 48; Nedeva, Stoyanov, 2019, pp. 428-435). The value of Cronbach's alpha calculated by R. Nedeva and V. Stoyanov is

$\alpha=0.87$ for Ability to self-regulate, for Social support - $\alpha=0.728$ (N=505) and for the entire questionnaire State Trait Resiliense Inventory - $\alpha=0.887$, which values show the reliability of the instrument (Nedeva, Stoyanov, 2019, pp. 428-435).

2.6.3. Brief Resilience Scale (BRS)

The scale contains 6 items and was adapted for Bulgarian conditions by Zankova (2014, p. 169). "The short scale assesses the ability to recover from stressful experiences" (Zankova, 2014, p. 169). The statements are evaluated on a 5-point Likert-type scale. (Zankova, 2015, pp. 19-20). A higher score on the scale is interpreted as a higher degree of resilience and a better ability to recover from adversity.

2.6.4. Questionnaire about the need for achievements of Iv. Paspalanov and D. Shchetinsky (MP-4)

The Bulgarian scale for need for achievements consists of 42 items, of which 16 are background (Paspalanov and Shchetinski, 1988, pp. 29-54), which are answered with:

and not",

b) "I cannot judge" and

c) "yes".

A higher score indicates a higher need for achievement (DA).

The calculated internal consistency of the Need for Achievement Questionnaire in the present study was $\alpha=0.741$. Cronbach's Alpha coefficient is based on the coherence/consistency of responses across all questions (Rusev and Ruseva, 2021, p. 35). From the Cronbach's alpha values obtained ($\alpha=0.741$), it can be said that the Need for Achievement Questionnaire is reliable.

2.6.5. A personality scale for the study of assertiveness

The scale includes 38 items, of which 27 are significant for the studied mental characteristic, and 11 are questions designed to divert the attention of the subjects from the research

subject, in order to prevent manipulation of the results. The answer scale is 3-point, with the following designations: 1 - "rarely", 2 - "sometimes", 3 - "usually" (Peneva, Kidikov, Iordjev, 2014, pp. 36-49). In the case of the Bulgarian adaptation of the methodology, it was established that it is valid and reliable (with Cronbach's Alpha equal to 0.786).

In the present study, only the total test score was used, which provides information on the assertiveness of the subjects. The arithmetic mean of the total score on the scale is 57.83, and the standard deviation is 6.236, which, according to Peneva, Kidikov and Iordjev, means that scores below 51.59 are considered low, and scores above 64.07 are considered high levels of assertiveness (Peneva, Kidikov, Iordjev, 2014, pp. 36-49).

2.7. Ethical problems of psychological research

The ethical issues of any research are related to the participation of the researcher who could:

- 1) intentionally or unintentionally, distort the result or influence its interpretation;
- 2) misuse personal data of the researched persons.

The present study is considered to be highly ethical in that the study is anonymous and the possibility of input errors is minimized by the automatically entered restrictions of the online data collection format.

Chapter Three. Processing and analysis of the results of the conducted research

3.1.Descriptive statistics of the conducted psychological research

The results obtained with descriptive statistics from the raw and total score of the conducted research indicate that the level of assertiveness in the examined persons ($M=56.75$; $SD=6.174$) is within the limits of the norm, derived by Peneva, Kidikov and Iordjev (2014, with . 36-49), and the distribution is approximately Gaussian, insofar as the asymmetry and kurtosis values do not exceed |2|.

The results of the conducted descriptive statistics regarding the "Questionnaire for need for achievements" show that the level of motivation for achievements in the studied persons ($M=14.27$; $SD=4.514$) is within the limits of the norm derived by Paspalanov and Shchetinski (1988, pp. 29-54). and corresponds to an average motivation to succeed, and that the data distribution on the scale is approximately Gaussian.

The results of the "State Trait Resilience Inventory" questionnaire also show that the level of ego-resilience in the examined persons ($M=45.62$; $SD=4.855$) is within the limits of the norm derived by Zhelyazkova-Koinova, Misheva-Aleksova and Chervenкова (2010, pp. 165-176) in the Bulgarian adaptation of the ER89 scale and corresponds to an average level of ego-resilience in the studied persons. The data distribution on the scale is approximately Gaussian.

The results of the State Trait Resilience Inventory questionnaire show that the values of self-regulation ability ($M=85.60$; $SD=9.755$), social support ($M=49.46$; $SD=6.268$) and raw resilience score ($M=135.07$; $SD=14.349$) (STRI-33) in the subjects are within the limits of the norms derived by Nedeva and Stoyanov (2019, p. 29-54), which can be interpreted as a normal level of resilience in the subjects . The

results also show that the data distributions for the scales as well as the total score are approximately Gaussian.

Regarding the results of the raw and total score of the subjects on the questionnaire "Brief Endurance Scale" - BRS, it is clear that the distribution of the raw score on the Endurance Scale is approximately Gaussian distributed, with the arithmetic mean ($M=19.01$; $SD=4.596$) is close to the expected theoretical value ($M_{theoret.}=20$). Resilience is seen as referring to positive adaptation (Zankova, 2014, p. 170). According to previous longitudinal studies, significant variability in both short-term and long-term resilience outcomes has been found in people at risk of or who have experienced trauma (Zankova, 2014, p. 170).

3.2. Investigating the interdependence of resilience, achievement motivation, and assertiveness in youth

To verify some of the raised hypotheses, results of an applied statistical procedure of Pearson correlation analysis are presented in a table.

Table No. 1

Results of a Pearson Correlation Analysis Statistical Procedure to Investigate the Interdependence of Assertiveness, Achievement Motivation, and Resilience in Youth.

	Assertiveness	Achievement motivation	Ego-Resilience (ER89)	Ability to self-regulate	Social support	Resilience (STRI-33)	Endurance (BRS)
--	---------------	------------------------	-----------------------	--------------------------	----------------	----------------------	-----------------

Assertiveness	r		0,264	0,354	0,390	0,164	0,337	0,306
	p		0,000	0,000	0,000	0,003	0,000	0,000
Achievement motivation	r			0,355	0,478	0,158	0,394	0,075
	p			0,000	0,000	0,004	0,000	0,169
Ego-Resilience (ER89)	r				0,708	0,437	0,672	0,335
	p				0,000	0,000	0,000	0,000
Ability to self-regulate	r					0,584	0,935	0,402
	p					0,000	0,000	0,000
Social support	r						0,834	0,127
	p						0,000	0,020
Resilience (STRI-33)	r							0,329
	p							0,000

As can be seen from the results presented in table No. 2, the following statistically significant correlations stand out:

- a positive weak correlation ($r(334)=0.264$; $p<0.001$) between assertiveness and achievement motivation.
- a positive weak correlation ($r(334)=0.264$; $p<0.01$) between assertiveness and social support (as a component of resilience according to STRI-33).
- positive moderate correlation between assertiveness and: ego-resilience ($r(334)=0.354$; $p<0.001$); STRI-33 resilience

($r(334)=0.337$; $p<0.001$), including self-regulation ability ($r(334)=0.390$; $p<0.001$); endurance (by BRS) ($r(334)=0.306$; $p<0.001$).

- positive weak correlation between Achievement Motivation and Social Support ($r(334)=0.158$; $p<0.01$).
- positive moderate correlation of achievement motivation: with ego-resilience ($r(334)=0.355$; $p<0.001$) and with STRI-33 resilience ($r(334)=0.394$; $p<0.001$), including with self-regulation ability ($r(334)=0.478$; $p<0.001$).

It is not found statistically significant correlation between achievement motivation and endurance (by BRS) ($p>0.05$).

3.3. Exploring the interdependence of age with: assertiveness, achievement motivation, and resilience in youth

Results of an applied statistical procedure of Pearson correlation analysis are presented.

Results of the correlation analysis showed that no statistically significant correlation was found between age and: assertiveness, achievement motivation, ego-resilience, resilience (STRI-33) (incl. ability to self-regulate and social support), hardiness (BRS) ($p > 0.05$). The lack of a significant relationship between age and the measured constructs can be explained by the characteristics of the present sample, covering only the period 18 - 28 years.

3.4. Gender differences in levels of: assertiveness, achievement motivation, and resilience in individuals during adolescence

The obtained results show that no statistically significant gender differences are found, both in terms of assertiveness in the subjects ($p>0.05$) and in terms of achievement motivation in the subjects ($p>0.05$).

However, the presented results show that statistically significant differences are found between men and women in terms of social support ($t(334)=2.253$; $p<0.05$) and hardiness (by BRS) ($t(334)=2.477$; $p <0.05$). Values regarding the importance of social support from family and friends are higher for women compared to the studied men, while the men of the studied contingent have a higher ability to recover from stressful experiences (endurance) compared to the studied women.

The presented results also show that no statistically significant ($p>0.05$) gender differences were found in terms of: ego-resilience (ER89), self-regulation ability and resilience (according to STRI-33) in the subjects.

3.5. Differences in assertiveness, achievement motivation, and resilience among individuals with different employment in the period of youth

According to the results obtained from the applied statistical procedure of T-test for two independent samples. no statistically significant differences were found, both in assertiveness ($p>0.05$) and achievement motivation ($p>0.05$), ego-resilience (ER89), self-regulation ability, social support and resilience (according to STRI -33) ($p>0.05$), in relation to the employment of the examined persons.

Statistically significant differences were found in endurance (according to BRS) of the subjects according to their employment ($t(334)=1.970$; $p=0.05$). The ability to recover from stressful experiences (resilience) is higher in subjects who work compared to non-workers.

3.6. Differences in Assertiveness, Achievement Motivation, and Resilience in Individuals with Different Levels of Education in Youth

According to the results obtained after the application of the statistical procedure of T-test for two independent samples, **no statistically significant differences** in the

assertiveness of the examined persons according to their educational level were found ($p>0.05$).

Statistically significant differences were also not found in achievement motivation, ego-resilience (ER89), self-regulation ability, social support, resilience (according to STRI-33) and endurance (according to BRS) among the subjects according to their education ($p>0, 05$).

3.7. Influence of achievement motivation and resilience on assertiveness in individuals during the period of youth

To verify some of the raised hypotheses, statistical procedures of linear regression analysis were applied, method: Enter.

The obtained results of the regression analysis indicate a statistically significant influence of the achievement motivation of the researched persons on their levels of assertiveness ($F(1; 334)=24.932; p<0.001$). The data also showed that only 7% ($R^2=0.069$) of the variance of the dependent variable (assertiveness) could be predicted by the independent variable (achievement motivation ($\beta=0.264; p<0.001$)). The effect size was small ($R= 0.264$).

The results obtained from the applied regression analysis establish the presence of a statistically significant influence of the ego-resilience of the examined persons on their levels of assertiveness ($F(1; 334)=47.972; p<0.001$). The obtained result also indicates that only 13% ($R^2=0.126$) of the variance of the dependent variable (assertiveness) can be predicted by the independent variable (ego-resilience ($\beta=0.354; p<0.001$)). The effect size is small ($R= 0.354$).

The obtained results of the regression analysis indicate an existing statistically significant influence of the self-regulation ability of the subjects on their assertiveness levels ($F(1; 334)=60.082; p<0.001$). The data indicated that 15% ($R^2=0.152$) of the variance of the dependent variable (assertiveness) could be predicted by the independent variable

(self-regulation ability ($\beta=0.390$; $p<0.001$)). The effect size was medium ($R= 0.390$) according to Cohen.

The obtained results of the applied regression analysis reveal a statistically significant influence of the social support of the examined persons on their levels of assertiveness ($F(1; 334)=9.190$; $p=0.003$). According to the data, only 3% ($R^2=0.027$) of the variance of the dependent variable (assertiveness) could be predicted by the independent variable (social support ($\beta=0.164$; $p<0.001$)). The effect size was small ($R= 0.164$) according to Cohen.

The results of the applied statistical procedure "Regression analysis" state that there is a statistically significant influence of resilience (according to STRI-33) of the subjects on their levels of assertiveness ($F(1; 334)=42.771$; $p<0.001$). The obtained data also indicated that 11% ($R^2=0.114$) of the variance of the dependent variable (assertiveness) could be predicted by the independent variable (resilience (by STRI-33) ($\beta=0.337$; $p<0.001$)). The effect size is small ($R= 0.337$).

The obtained data show that there is a statistically significant influence of endurance (according to BRS) of the subjects on their levels of assertiveness ($F(1; 334)=34.430$; $p<0.001$). The results also indicated that 9% ($R^2=0.093$) of the variance of the dependent variable (assertiveness) could be predicted by the independent variable (hardiness (by BRS) ($\beta=0.306$; $p<0.001$)). The effect size is small ($R= 0.306$).

3.8. Achievement motivation as a mediator of the relationship between resilience and assertiveness in young adults

To verify some of the raised hypotheses, tabular and graphical results of an applied statistical procedure of mediator analysis performed in process are presented.

Dependent variable: assertiveness; independent variable: resilience (according to STRI-33); Mediating variable: achievement motivation.

Table No. 2

Results of a Mediation Analysis, process statistical procedure to establish achievement motivation as a mediator of the relationship between resilience (independent variable) and assertiveness (dependent variable) in youth

	Unstandardized coefficients		Standardized coefficients	t	p	95,0% CI za B	
	B	SE	β			Lower limit	Upper limit
road "a"	-2,460	2,149	0,394	7,827	0,000	0,093	,155
road "b"	0,212	0,076	0,155	2,792	0,006	0,063	0,361
road "c"	0,119	0,024	0,276	4,974	0,000	0,072	0,166

Table No. 3

Estimated Effects of Applying a Mediator Analysis Process Statistical Procedure to Identify Achievement Motivation as a Mediator of the Relationship Between Resilience (Independent Variable) and Assertiveness (Dependent Variable) in Youth

Effect	Unstandardized coefficients		Standardized coefficients	t	p	95,0% CI za B	
	B	SE	β			Lower limit	Upper limit
General effect	0,145	0,022	0,54	6,540	0,000	0,101	0,189
Direct effect	0,119	0,024	0,28	4,974	0,000	0,072	0,166

Indirect effect	0,026		0,06			0,018	0,105
-----------------	-------	--	------	--	--	-------	-------

The conducted analysis (tables no. 3-4) establishes the presence of a statistically significant indirect effect of resilience (according to STRI-33) on assertiveness in the period of youth (18-28 years).

Figure No. 1. Results of the application of statistical procedure "Mediator analysis, process" - Mediator model - Standardized coefficients

The conducted analysis (Fig. 1) found an indirect effect of resilience (according to STRI-33) on assertiveness, which was statistically significant ($R^2=0.061$; 95% C.I. (0.018, 0.105)).

Regarding the influence of hardiness on assertiveness through achievement motivation, no such mediating effect was found ($F(1; 334)=1.900$; $p>0.05$). That is, the additional mediator analysis conducted did not establish the presence of an indirect effect of hardiness (by BRS) on assertiveness ($R^2=0.0182$; 95% C.I. (-0.006, 0.045)).

Results and discussion

The current dissertation aims to study resilience, achievement motivation and assertiveness, as well as their mutual influence, in the period of youth (18-28 years). Of the raised one basic and five working hypotheses, some were confirmed.

The basic hypothesis, namely that a significant interdependence will be established between assertiveness, achievement motivation and resilience in the studied individuals, *is partially confirmed*.

The analysis conducted found a significant positive weak correlation between assertiveness and achievement motivation and social support (as a component of STRI-33 resilience).

The presented results of the correlation analysis indicate that a significant positive moderate correlation was found between assertiveness and: ego-resilience; STRI-33 resilience, including the ability to self-regulate; endurance (according to BRS).

Achievement motivation correlated significantly positively weakly with social support. A significant positive moderate correlation of achievement motivation was found: with ego-resilience and with STRI-33 resilience, including self-regulation ability.

No statistically significant correlation was found between achievement motivation and hardiness (by BRS).

In the context of the obtained results, ego-resilience is considered as a personality trait that allows individuals to demonstrate behavior that they are used to, which is related to the adaptability of the individual (Zankova, 2014, p. 165). On the other hand, coping motivation is an important protective system for resilience in the course of life according to Zankova (2014, p. 170). But to the extent that hardiness, according to previous longitudinal research, is seen as a modifiable characteristic, this may explain the lack of correlation between hardiness and achievement motivation.

According to research by C. Agbakwuru in Nigeria (2012, pp. 69-84), assertiveness is related to resilience in people in youth. Another study by H. Mostafa (2020, p. 306) found a

relationship between motivation and resilience in 164 students in the USA. As well as G. Dilgasa, studying 332 individuals - men and women, found a correlation between motivation for academic achievements and assertiveness (2018, p. 40).

The assumption in the First Working Hypothesis, for the establishment of a significant interdependence between age and assertiveness, achievement motivation and resilience in the studied subjects, *was rejected*.

In the present study, no statistically significant correlation was found between age and: assertiveness, achievement motivation, ego-resilience, resilience (STRI-33) (incl. ability to self-regulate and social support), hardiness (BRS), which can be explained with the characteristics of the present sample, covering a short age period - from 18 to 28 years.

But as mentioned in the theoretical setting of the present work, according to previous studies, assertive skills develop (Rich & Schroeder, 1976), as well as resilience as a personality characteristic continues to develop even after the age of 18 (Nedeva, 2019, p. 46). Another scientist - M. Kubishkina (1997) studied the age characteristics of the motive for social success, finding that elderly women are less competitive than men, less dominant and active and more inclined to avoid failure. No similar differences were found between boys and men. The author suggests that girls, no less than boys, are directed to social activity and set goals for social self-realization, do not avoid rivalry and strive for recognition and business success. Kubishkina relates to the fact that over the years there has been a gradual reorientation of women from focusing on broad social contacts and social activity to closer relationships of trust and to the family hearth (Kubishkina, 1997).

The assumption in Working Hypothesis Two, that significant gender differences would be found in assertiveness,

achievement motivation, and resilience in youth, *was partially confirmed*.

The analysis found significant gender differences in terms of achievement motivation in the subjects, and also significant differences between men and women in terms of social support and resilience (according to the BRS). Values regarding the importance of social support from family and friends are higher for women compared to the studied men, while the men of the studied contingent have a higher ability to recover from stressful experiences (endurance) compared to the studied women

No significant gender differences were found in relation to: ego-resilience (ER89), ability to self-regulate and resilience (according to STRI-33) in the subjects. In the context of the obtained results, according to a previous study by Zhelyazkova-Koinova, Misheva-Aleksova and Chervenkova, gender does not significantly affect ego-resilience (2010, p. 165-176). but according to P. Jakubovski (1976), women to a greater extent need qualification in assertive skills and techniques, insofar as the full personal development and basic human rights of female representatives is hindered by their social position in society.

Regarding achievement motivation, according to V. Awasthi (2002, p. 107-112), achievement motivation is more pronounced in men (in a study conducted with a sample of students aged 19-21). While according to another scientist - E. Ilyin, on the contrary, the motivation for achievements is significantly higher in girls than in boys (Ilyin, 2006, pp. 98-103). In the context of the obtained results, it can be mentioned the study of G. Dilgasa, which found significant gender differences in assertiveness (2018, p. 40) and more specifically, in the study men found higher levels of assertiveness compared to women. Similarly, S. Kilkus (1993, pp. 1324–1326, 1328–1330) found that the level of assertiveness is related to factors

such as age, gender, work experience, level of education and previous experience of participation in assertiveness training. Regarding the gender factor, the results show that although men are considered more assertive, the differences are statistically insignificant.

The assumption made in the Third Working Hypothesis that significant differences in levels of assertiveness, achievement motivation and resilience in youth between working and non-working subjects would be found ***was partially confirmed.***

The analysis carried out showed that no statistically significant differences were found in the assertiveness and in the motivation for achievements in the studied persons according to their employment.

No significant differences were found according to the employment of the subjects and in: ego-resilience (ER89), the ability to self-regulate, social support and resilience (according to STRI-33).

But significant differences were found in the resilience (according to the BRS) of the subjects according to their employment, and the ability to recover from stressful experiences was higher in the subjects who worked compared to those who did not work.

In the context of the obtained results, S. Kilkus (1993, pp. 1324–1326, 1328–1330) found that more experienced working nurses also have a higher level of assertiveness.

The assumption made in the Fourth Working Hypothesis, that a significant influence of achievement motivation and resilience on assertiveness among the researched individuals will be found, ***was confirmed.***

The particular assumption is based on previous research by scholars such as Z. Koohfini and M. Kheirabadi (2020, p. 110-119) and was expected. Scientists found an impact of

resilience training on assertiveness and self-esteem. While another study found an impact of resilience on motivation (Kim & Kim, 2018), which in turn largely determines human behavior.

As emphasized in the theoretical part of the present work, four elements stand out in McClelland's motivational system, one of which is the demands of the environment, and the other three are motives: natural (related to an innate need, for example, the natural motive for novelty), acquired (motivational disposition, e.g., achievement motive) and actualizing (e.g., achievement motivation)—which the scientist views as situational variables. According to D. McClelland (1958), achievement motivation can be considered a motive triggered at a specific moment in time, which is updated under certain conditions, under the influence of an achievement motivator. It is this theory that could explain the small effect size of achievement motivation on assertiveness in the present study. However, according to Murray, the need for achievement has a generalized character and is manifested in any situation, regardless of its specific content. One of the first concepts of achievement motivation, as explained in the theoretical overview above, is a risk choice model formulated by J. Atkinson (1964) based on the "person and environment" model proposed by Kurt Lewin, which includes consideration of the interaction between the individual and society (Atkinson, 1964).

The assumption made in the Fifth Working Hypothesis, that an indirect effect of resilience on assertiveness through the achievement motivation of the subjects will be found, was confirmed, insofar as a significant indirect effect of resilience (according to STRI-33) on assertiveness was found.

Regarding the influence of hardiness on assertiveness through achievement motivation, no such mediating effect was found.

As discussed in the theoretical part of the present work, P. Jakubowski and A. Lang (1978) published a list of assertive rights, indicating the need for personal provision of time for reflection and quiet. In this context, considering the actions and the motives that gave rise to them (subsequently or in advance), is a necessary condition for efficiency and flexibility in the behavioral repertoire. In this way, scientists present the construct motivation as antecedent to assertive behavior.

On the other hand, I. Amoako and I. Mahama (2021, pp. 246-247) conducted a study with a sample of 327 first-year students from five colleges of educational institutions in Ghana, finding that resilience and academic self-esteem were significant predictors of achievement motivation. As a result of the study, the scholars recommend that counseling within the Colleges of Education in Ghana be made a priority.

Conclusions

Based on the conducted psychological research, the following conclusions can be drawn regarding Bulgarians in the age period of youth (18-28 years):

- no significant interdependence was found between age and assertiveness, achievement motivation and resilience in youth;

- a significant positive interdependence is established between assertiveness and: achievement motivation and resilience according to STRI-33, including (ability to self-regulate and social support (as components of resilience according to STRI-33), ego-resilience and endurance (according to BRS) in individuals in adolescence Achievement motivation correlates significantly positively with social

support, with ego-resilience, and with STRI-33 resilience, including self-regulatory ability in youth;

- significant differences were found between men and women in terms of social support and resilience (according to the BRS). Values regarding the importance of social support from family and friends were higher in women than in men. The ability to recover from stressful experiences (endurance) is significantly higher in the studied men compared to the studied women;

- significant differences in the endurance (according to BRS) of the studied persons according to their employment are found: the ability to recover from stressful experiences is higher in persons in the period of youth who work compared to non-workers;

- a significant influence of the motivation for achievements and resilience on assertiveness among persons in the period of youth was found;

- the presence of a significant indirect effect of resilience (according to STRI-33) on assertiveness through the motivation for achievements in youth was found.

Study limitations

1). The number of people studied is limited, due to the objective impossibility of researching the entire general population. Increasing the volume of the studied contingent could complement the research done. The same condition applies to the number of methods - in a similar study, the additional number of used instruments could lead to substantial additions in specifying the factors influencing assertiveness in persons in the period of youth.

Overcoming the small number of respondents in the sample was achieved, as far as possible, by striving to collect respondents randomly, aiming to ensure representativeness.

2). The age of the researched persons is limited to the period of youth, which circumstance, however, enters the role of a sought-after effect.

Contributions of psychological research

The following can be mentioned as contributions to the present work:

1). A thorough and detailed analysis was performed from a theoretical perspective regarding the structure, content, and essence of the constructs resilience, achievement motivation, and assertiveness.

2). The current situation regarding the levels of resilience, achievement motivation and assertiveness in the period of youth (18 – 28 years) has been established.

3). Current trends in the interdependence between resilience, achievement motivation and assertiveness in individuals in the period of youth have been identified.

4). The impact of resilience and achievement motivation on assertiveness in youth was tracked.

5). An indirect effect of resilience on assertiveness through achievement motivation in youth was found.

Final Conclusion

In psychological science, the interaction of various factors determining the development of assertiveness among persons in the period of youth is an insufficiently studied perspective.

The author of the current dissertation work academically - creatively focuses on one hand on researching the influence of resilience on assertiveness in the period of youth, considering the motivation for achievements as a mediator between the two constructs. On the other hand, it more thoroughly explores the role of motivation for achievement and

resilience as factors indicating assertiveness. The role of achievement motivation in its interaction with resilience and assertiveness in the period of youth was clarified, given the hypothetical determination of resilient resistance as initial, basic for the personality, and assertiveness as a high degree of self-actualization. This is the reason why the present work can claim a role in filling known gaps in psychological research in our country.

The obtained results could contribute not only in an academic but also in an applied aspect. The dynamism in all levels of vitality in modern times implies the development of personally meaningful coping and adaptation skills. Motivation for achievements and assertiveness are subject to conscious development for the purpose of well-being and growth, in various formats - trainings, trainings, qualification courses, etc. It is useful to consider the meaning and interpretation of the research in the context of and of the school and university institution. Because for a full and happy life, the equivalence of the relationship "time - personality" is necessary, namely "time is in us, and we are in time; it turns us and we turn it." (Kondarev, 1946, p. 113).

Publications of the author / Публикации на автора

Ivanova, D. & Nikolova, B. (2017). *Psihoterapevtichni izmereniya na intrvrventziite, bazirani na osuznatostta* [Psychotherapeutic dimensions of mindfulness-based interventions]. *Challenges and prospects for modern psychology. Collection of reports*. Sofia: University Publishing House "St. Kliment Ohridski", 912–922.

Nikolova – Hristakova, B. & Mavrodiev, S. (2022). *Vliyanie na motivatziya za postizheniya I rezilians vurhu asrtivnostta v perioda na mladostta* [Influence of achievement motivation and resilience on assertiveness

in adolescence]. *Psychology Yearbook of the Neophyte Rilski SWU*, 13 (2), 363 – 372.

Nikolova – Hristakova, B. (2021). *Sklonnost kum otklonyavashto se povedenie pri tiyneydzheri* [Tendency to deviant behavior in teenagers]. *Proceedings of the XXX International Scientific Conference for Young Scientists*, 1 (1), 62–68.

Nikolova – Hristakova, B. (2022). *Asertivno povedenie I formirane v detska vuzrast* [Assertive behavior and formation in childhood]. *Psychology Yearbook of the Neophyte Rilski SWU*, 13 (2), 247 – 251.

Nikolova – Hristakova, B. (2022). *Psihichni korelati na motivatziata za postizhenie* [Psychics correlates of achievement motivation]. *Psychology Yearbook of the Neophyte Rilski SWU*, 13 (2), 242 – 246.

Nikolova – Hristakova, B. (2022). *Rezilians I konstruktno shodni fenomeni* [Resilience and structurally similar phenomena]. *Psychology Yearbook of the Neophyte Rilski SWU*, 13 (2), 234 – 241.

Peneva, I. & Nikolova, B. (2015). *Izsledvane na sklonnostta kum otklonyiavashto se povedenie pri yunoshi I devoyki* [A study of the propensity for deviant behavior in adolescent boys and girls]. *Science, Education, Culture*, 6(1), 113–118.

References

¹ Minchev, B. (2005). *Psihologiya na choveshkoto razvitie* [Psychology of Human Development]. VFU Publishing house.

-
- ² Mavrodiev, S. (2019). *Osnovi na psihologiyata* [A history of psychology]. SWU Publishing House “Neofit Rilski“.
- ³ Association, A. P. (2007). APA dictionary of psychology (G. R. VandenBos, Ed.). *American Psychological Association: Washington DC*, 87. doi:10.1037/e404532005-015
- ⁴ Rutter, M. (1985). Resilience in the face of adversity. *British Journal of Psychiatry*, 147(6), 598-611. doi:10.1192/bjp.147.6.598
- ⁵ Garmezy, N. (1971). Vulnerability research and the issue of primary prevention. *American Journal of Orthopsychiatry*, 41(1): pp. 101-116. DOI: 10.1111/j.1939-0025.1971.tb01111.x
- ⁶ Werner, E. E. (1993). Risk, resilience, and recovery: Perspectives from the Kauai Longitudinal Study. *Development and Psychopathology*, 5(4), 503-515. doi:10.1017/s095457940000612x
- ⁷ MILLER, E. D. (2003). Reconceptualizing the role of resiliency in coping and therapy. *Journal of Loss and Trauma*, 8(4), 239-246. doi:10.1080/15325020305881
- ⁸ Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events?. *American Psychologist*, 59(1), 20-28. doi:10.1037/0003-066x.59.1.20
- ⁹ Henderson, N. (2013). Havens of resilience. *Educational Leadership*, 71(1), 22-27. <https://www.ascd.org/el/articles/havens-of-resilience>
- ¹⁰ Aleksandrova, L.A. (2004). K kontseptsii zhiznestoykosti v psikhologii [To the concept of resilience in psychology]. *Siberian psychology today: a collection of scientific papers*, (2), pp. 82–90.
- ¹¹ Makhnach, A.V. & Laktionova, A.I. (2013). Lichnostnyye i povedencheskiye kharakteristiki podrostkov kak faktor ikh zhiznesposobnosti i sotsial'noy adaptatsii [Personal and behavioral characteristics of adolescents as a factor in their viability and social adaptation.]. *Psikhologicheskiy zhurnal*, 34 (5), 69–84.
- ¹² Zabelina, Ye.V. & Kuznetsova, D.K. (2015). Ponyatiye psikhologicheskoy rezil'yentnosti: osnovnyye teorii [The concept of psychological resilience: basic theories]. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Psikhologiya i pedagogika*, (1), 10 – 13.
- ¹³ Shubnikova, Ye.G. (2019). Razvitiye preventivnoy pedagogiki v Rossii i za rubezhom [Development of preventive pedagogy in Russia and abroad.]. *Psikhologiya i sotsial'naya pedagogika*:

sovremennoye sostoyaniye i perspektivy razvitiya: sbornik nauchnykh statey po materialam VIII Vserossiyskoy nauchnoprakticheskoy konferentsii. Chuvashskiy gosudarstvennyy universitet im. I.YA. Yakovleva, 110–118.

¹⁴ Хекхаузен, Х. (2001). *Психология мотивации достижения*. Санкт-Петербург: Речь.

¹⁵ Alberti, R.E. & Emmons, M.L. (1971). *Your perfect right: A guide to assertive behavior*. California: Impact..

¹⁶ Wolpe, J. (1973). *The practice of behavior therapy*. New York: Pergamon Press.

¹⁷ Fensterheim, H. G. (1972). Progress in group and family therapy. edited by Clifford J. Sager and Helen Singer Kaplan. London: Butterworth, for Brunner/Mazel, New York. 1972. pp. 935. *British Journal of Psychiatry*, 123(572). doi:10.1192/bjp.123.1.124

¹⁸ Alberti, R.E. & Emmons, M.L. (1971). *Your perfect right: A guide to assertive behavior*. California: Impact.

¹⁹ Jakubowski-Spector, P. (1973). Facilitating the growth of women through assertive training. *The Counseling Psychologist*, 4(1), 75-86. doi:10.1177/001100007300400107

²⁰ Deluty, R. H. (1979). Children's action tendency scale: A self-report measure of aggressiveness, assertiveness, and submissiveness in children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 47(6), 1061-1071. doi:10.1037/0022-006x.47.6.1061

²¹ Wolpe, J. (1973). *The practice of behavior therapy*. New York: Pergamon Press.

²² Peneva, I. & Kidikov, G. (2017). Asertivnostta pri uchenitsi ot gorna uchilishtna vŭзраст [Assertiveness in students of upper school age]. *Challenges and prospects for modern psychology. Collection of reports*. Sofia: University Publishing House "St. Kliment Ohridski", 145-152.

²³ Peneva, I. & Krŭstev, I. (2014). *Lichnost i asertivnost v biznesa* [Personality and assertiveness in business.]. SWU Publishing House "Neofit Rilski".

²⁴ Mavrodiev, S. (2020). Socio-psychological analysis of the crisis situations. the effect of the coronavirus pandemic on Bulgarians. *Psychological Thought*, 13(1), 1-11. doi:10.37708/psyc.v13i1.487

²⁵ Block, J., & Kremen, A. M. (1996). IQ and ego-resiliency: Conceptual and empirical connections and separateness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, pp. 349-361.